

غیر اللہ ازین ہم بلا گویم کہ گوش جان بشنو عاشق آرایند شاہد خوبوس جمال اللہ شریف
 بیند ہم محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در دین زینب زن زید فرمود کہ اللہم
 ثبت قلبی اللہم ثبت قلبی اللہم ثبت قلبی سے بارگفت آن سرور
 عاشقان فرمود کہ آنچه در شب معراج فی احسن صورۃ بیدید و دیدم در آئینہ زینب
 ہم غمزہ و ازدان نشان داد کہ اللہم ثبت قلبی یعنی بت وارد دل مرادید
 زینب یعنی این جمال و کمال کہ درین خط نمودن عاشق و شیداشدم این را از دل
 ماورکن و لیکن لا یتحی اللہ فی صورۃ مرتین با لزال الی لا بد و ایم الخیر من الغفل
 و الیک ازیجا اورا در کجاک آوردند اللہ تجمیع بیننا و بینکم فتح الباب اکنون بشنو
 چون رئیس الطائفة و سید القوم در خود اورا دید فرمود کہ لیس فی جبتی سوی اللہ
 زیرا کہ پیر زنگ او شد زنگ خود را در جبهہ خویش نیافت و دیدن غوث الاعظم
 بالاتراست زیرا کہ دید و نہان داشت و سر انجام رسانید در شرع مستمرا تا لیکن اینجا
 ہم قایل ہواست پچو من الشجرة اینجا من الغوث اشد زیرا کہ بی منطلق حق ایشان
 است پچو الحق منطلق علی لسان عمر فرمود کہ اسے غوث کیکہ سوال کنند
 مرا از رویت من بعد علم کہ العالم هو الحق المتحی فلا یكون مع اللہ غیر اللہ
 یعنی در علم اتیقین آنچه دانست نید اند کہ پچو پچو خواہد پسند بعد موت معوری یا معنوی چون پچو پچو
 نشیند کہ تا از حق غیرت داشت لہذا فی شیند و کیکہ گمان پرور رویت مرا اینچیں علم
 او و معرفت پر رویت رب العالمین معلوم خواہد شد۔
 شب با تو نمودم و ندانستم کہ توئی روزم بکنار تو بودم و ندانستم کہ توئی
 ۲۶۔ قال باغوث الاعظم من زانی مستغنی عن المسوال
 و من لیس فی قلبہ یفعد۔ سوال ہو کہ جواب متہ ہیں بعد از حدیث
 یعنی در دل آئینہ روح کے عکس پتو بہ تہنہا و زید از ہمہ حال سے پتے نیوزہ شد

خواہ شد براسے اہل آن و ونج را یعنی روز خیاں را اور و ونج اندازند بعد ایشا
خطاب شود کہ ہرچہ کہ روم من کردم و ہرچہ کہ من کم اینک من در کشت و ظہور تجلی آ
چنانچہ در دنیا بودم از ابدانید بینید و بشناسید و بعضی را قال اخسنو فیہا ولا
تکفون حرقت و وحشت ہم بچارگی رود

زان لذت کلام بہنم شود سیم کفار را خبر نمود ز اتش خم سیم
لیکن ز سوز رفت و شوق و فراق حق باشد در عذاب شد ایدام الیم
ہر آن کشتی گل لعل گرد و ہر یکے رنگ آئینہ کی کند لیکن از خاصہاے است محبت
صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم کما قال النبی صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم نصیب
فارا متی کنصیب ابراہیم من فار ہم و داین از عظمت محبت صلی اللہ
علیہ و آلہ وسلم۔

۲۸۔ قال یا غوث الاعظم فقلت لبیت یا رب العرش
العظیم فقال بی قل لبیت یا رب الغوث انا کر من کل کثر ہر
وانا ارحم من کل رحیم الکریم و الرحیم معناه خد ہر نبی کر غوث
خلعت از صفت کریم و رحیم می پوشاند یعنی می نماید غوث را کہ کریم و رحیم صفت است
کہ اتراد اویم و قال انا کر و ان ارحم من کل رحیم یعنی ایا کر و رحیم
کریم و رحیم میدہیم لیکن من از ایشان اکرم و ارحم ہستم آسے کہ و ایشان پریشان
را بطاے اوست او قدیم بذات خود است و ہوق یربذاتہ و ایشان
فایم بدو۔

۲۹۔ فقال یا غوث الاعظم نم عندی اکنوہ بعوام
ترانی فرمود اے غوث بخیب نزدیک من و مخیب محبوب کہ خستہ دست
ہمینی ہر۔ فقلت یا رب کیف اذاع عندک بس کفتم من سے پروردگار

چکو نہ چشم من نزدیک تو یعنی کلیم و چکو نہ کنم و چون با شمع اسے پرورش کنند و روح من بصورت خویش کہتا من در سریر سر فی مقعد صدق عند حلیب مقعد پر
 اتویکجا شدہ چشم کہ النوم مع الله این باشد

من است عی عشق کس ہمارا نخواہد من خفتہ بمعشوقم بیدار نخواہم شد
 این مراقبہ و تصور را مرشد ہم اوست کہ تعالیٰ بچو فرمود قال فی محمود الجسم عن
 اللذات و محمود النفس عن الشهوات و محمود القلب عن الخطات
 و محمود الروح عن اللحظات و فناء ذائق فی الذات معناه
 ظاہر و اشارت میکند غوث را کہ تخمین نحسب نزدیک من تا مرایی این خسید
 را فقیر اختیار میکند بغیر فقیر اینجا رسد بچو میفرماید :-

۳- قال لی یا غوث الاعظم قل لاصحابک من اراد عنکم

صحبتی فعلیہ با اختیار الفقیر فاذا تم فقرهم فلا هم الا انا
 معناه ظاہر - یعنی اسے غوث کہوں تا اور روح ترا اگر می خواہی بیدار کنی با من در سریر سر
 فی مقعد صدق عند حلیب مقعد پر شاید شمارا اختیار کنی فقر یعنی
 احتراز کنی از عکس پر تو ما کہ در ذات نست و ذات خور اقد استبید یعنی محتاج
 شوید بسوی من یعنی اگر چه ہم رنگ باشد اید اتحاد مرا یعنی یجا شدن بر اسے من

بگویم با من محتاج شوید تا تو من سوی ہمہ معشوق باشی ثم الفقر عن الفقر ازین ظاہر تر نیگویم
 پس ہر چہ مقصود من است بگویم یعنی چون کامل تمام شود فقیر از فقیر آئینہ فقیر از ان صافی
 شود نہ نمایند و آن فقیر کہ منم یعنی کل شیء ہالک الا وجهہ یعنی صورت عالم
 بزرگ شود یعنی مضمحل گردد و بچو وجہ رو یعنی حقیقت عاشق از در بر کشد تجلی عشق
 نہ عاشق نہ معشوق ہمہ عشق نہ صورت نہ معنی صوا الظاہر هو الباطن
 دوست نہا بیکے در یکے شو و کون معیشہ کنعیشہ الہی استہم ہر شود -

۳۱۔ قال لی یا غوث الاعظم طوبی لک ان کنت رؤفا علی
بریتی ثم طوبی لک ان کنت غفورا لبریتی معناه ظاهر

۳۰۔ بقاۃ یا غوث الاعظم جعلت فی النفس طریقی

الزاهدین یعنی زاہدین را اشارہ میکند کہ گردانیدم من در نفس راہ از ان زاہدان
یعنی دینی آنفسیکمراً فلا تبصرون راستے کہ بدان بخدا رسد در ذات خویش مینما
بیدرفت زاہد را ازین نفس تن مراد است و ازین تن تن اندرون مراد است کہ
ان ہم صورت تست ان خلقت است همچو انسان لیکن انسان آن حقیقت نفس
تست بشنوائت فی جسد ابن آدم خلقاً من خلق الله تعالی کھیئتہ الذامس

ولیس بالذامس نفس او است نہ تن ظاہر تو کہ آنرا جسم گویند چنانچہ بالا رفت کہ
جسم الانسان نفسہ بموجب علیحدہ بیان کردہ است من یہ کہتمہ و گردن من فرستے نمی
میان جسم و نفس۔ و جعلت فی القلب طریقی العارفين او گردانیدم در
دل راہ عارفان یعنی دل عارف آئینہ است میان دو آئینخان اما عارفان را ہر دو

گردانیدم یعنی عارف را در دل او خود خود را نمودہ ام اذا نظرت فیہ تجلی دہہ ازین
دل شاید عاشق مراد است زیرا کہ در میان کسوت جلال و جمال او است گاہ ہے
جلالیت خود را در آئینہ ذات شاہد بنماید گاہ تجلی جمال۔ ازین دل روح
مراد داریم کہ بر جلال و جمال او است ہم ازین جا است کہ قلب ہمومن عرفہ
الله تعالی و کذک بیت اللہ و مرات اللہ و حیم اللہ۔ بیخاتین مہر رسول
در جواب سائلے کہ پرسیدہ بودید رسول اللہ این اللہ فرمود کہ فی قلوب مومنین
تو نفس خود را انداختہ دل او چو دانی ہے

خبر از کاف کفر خود نہ اری   تعاقبہاے یہاں نہ چو دانی

و جعلت فی الروح صریقی الو قہین یعنی گردانیدم در روح خود قہین

وای المصیر معناه ظاہر۔

۳۵۔ قال یا غوث الاعظم لا تنظر الی الجنة وما فیہا
تسراقی بلا واسطۃ پندے میدید غوث را کہ تو ہم پر مذہب ہمارے کا بصرہ
وما لطفی آئے تا مرا بینی و در مقام دینا فتدانی فکان قاب قوسین و ذریعۃ
اے بظیفیل محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ تو ہم ازلان محمد ہستی یعنی در جلال و جمال نظر
خود را نگاہدار بر اے ذات من نظر باش تا مرا بینی ہے حجاب جلال و جمال
هذا ظاہر۔

۳۶۔ یا غوث الاعظم اهل الجنة مشغولون بالجنة

واهل النار مشغولون بی اے غوث بہشتیان مشغول بہشت اند و باشند یعنی
باہور و قصور و عمل و بین و خزان مشغول شوند و اہل نار مرایا و کنند بقایت شوری
و فراق بہشت ازین مشغول یاد کردن است آئینہ خواہد شد لیکن درینجا بہشتی کے
است کہ در خود عکس پر تو خداوند عزوجل می بیند و با او مشغول باشد و ہمہنگ با او
باشد پندار و کہس ہمہ معشوق شدم لیکن کے مشغول بصورت معشوق خود است
لیکن از معشوق دور تر است مجنون ہم گمراہ میگویہ انامیلی لیکن آن یلی دور است
و در زخمی و زلفانی کہتہ است کہ اورامی بیند بلا حجاب خود و داخل شدت
محتاج است برائے اتحا و او در روز و تیار عجز و انکسار و نیاز مندنی است
النقر فخری را امام خود ساختہ است و مشغول ہ دست تعالی ہیں در نیاز
او و زنا زین و در غمخارا و در استغناء این در زمین مدت او در سہمان نعتہ زہر شہزادہ
مقتاد بار جان خود ہر سے او در می باز و بلکہ در زمان جاہلانہ میشود و آن زمین
رہزہ میشود

مہوزان تا زمین را زوہا

مہوزانے جاگندازی

این با خدا مشغول است اگر چه در زندان فراق و روزگار اشتیاق است۔
 ۳۷۔ یا غوث الاعظم اهل الجنة یعودون عن النعم
 کا اہل النار یعودون عن النعم۔ یا غوث الاعظم من
 تشغل بسوائی کان صاحبہ فی النار یوم القیمة معناه ظاہر
 ازین سوائے روح تست یا عکس پر تو دوست پس در قیامت ہم خداوندگار را
 تات فراق از آنجا و باشد و ازین قیامت موت مراد است من مات فقد قام
 قیامتہ۔

۳۸۔ یا غوث الاعظم اهل القرب یتغیثون عن القرب
 کا اہل البعد یتغیثون عن البعد۔ چو بالارفت اہل قرب کے است
 کہ بھڑک پر تو من شدہ است آن کس از ان عکس پر تو کہ میدارد از ان استغاثہ
 میجوید بر اسے وصال با من بلا حجاب خود همچون اہل بعد آنکہ می بیند با من واصل
 شدن نمیتواند و استغاثہ از قالب و زندان دنیا میجوید بر اسے من تاکہ در جنت
 اتکا و راید کہ ما فی الجنة احد الا الله این جنت خواص است کہ تو او را عشاق گوئی۔
 ۳۹۔ یا غوث الاعظم ما بعد تنی احد عن المعاصی
 و ما قرب منی احد من الطاعات معناه ظاہر زیرا کہ ہر چیز است
 از عنایت من است نہ از کردن عمل صالح نزدیک من شود و نہ از کردن گناہ
 از من دور افتد یعنی بکردن طاعت در جنت در آرم نعیم یابد لیکن منعہم کجا و بکردن
 گناہ در دوزخ اندازم لیکن از من دور نیست جز اسے کہ او را او مر او را ہم بسوزم
 میبازم لا حول ولا قوۃ الا باللہ العظیم نزدیک کہ شود از چہ شود و دور از کما
 و زچہ نشت کہ فتمد کیے در نیکی سماں در سیکہ است خواہی دانست۔
 ۴۰۔ قال یا غوث اعظم لو شرب منی احد من کائنات

اہل المعاصی لانہم اصحاب العجز والندم قال یا غوث الاعظم
العجز منبع الانوار والعجب منبع الظلمۃ معناه ظاہر وازین گناہ
گناہ ہے مراد است کہ خواہم گفت۔

۴۱۔ یا غوث الاعظم بشر المدنیین بالفضل والکرم
وبشر المعجبین بالعدل والمقصد یعنی بشارت وہ گناہ گاران است محمدا
کہ مومنان گناہگار اند بفضل من زیرا کہ ہی امدہ مذنبہ وانا رب غفور
وبشارت وہ معجب را یعنی کافر را بعدل من وبنعم من زیرا کہ قیل یومئذ
وکلک ہذہ جہنم الی کنتم توعدون اصلوہا الیوم بسما
کنتم تکفرون اما مقصود اینجا است بگویم بشنو۔

۴۲۔ یا غوث الاعظم اهل الطاعات یذکرون
التعبد واهل العصیان یذکرون الرحیم۔ قال یا غوث الاعظم
اذا قرب الی المعاصی بعد ما فرغ عن الطاعات وانا بعید
عن المطیع بعد ما فرغ عن الطاعات ہذا ظاہر یعنی اسے
غوث من نزدیک ام سوے گناہ گاران یعنی سوے عاشقان من۔ از عشق خدا
پہچ گناہ ہے اکبر نیست کہ بندہ بر خدا عاشق شود زیرا کہ این عشق صغیر است لیکن
بر اسے ایچنین گناہ گاران خداے تعالیٰ قریب است آنکس بعد فرار عن المعاصی
یعنی بعد انعام عشق یعنی چون از خود حکم آئینہ یا حکم لریگی ویندازد ویدن من فارغ شدند گویند

چوں مجھ معشوق شدہ عاشق نیست

اں تہ کہ بیدار تومی بودم تہاد از عشق تو پر طاعت خود نیست کون

درین حال من نزدیک تر م سوے ایچنین گناہ گار و ظاہرین باشد پنج بر میکنند
اگر این مقرب کند گناہ شود حسدات لا برار سیت معتربین۔ از

مقرب جبر عا شقی مراد نیست زیرا کہ وایم اورا میسیند بلکه قریب ہمزگ می باشد۔ اسے
 فوت من دور مراد مطیعان بعد از فسخ شدن از طاعت یعنی چون فرمانبرداری می کرد
 بولایع شدن زوت و تقابلہاے قیمت ایشان را در حبت الما و اسے فردوس در تقسیم
 و درام ایشان بدان نعمت اسے حور و قصور مشغول شوند من کجا ایشان کجا الجنة یعنی
 العارذین ہم ازینجا است گرچہ بنمایم من در لامکان دور پر وہ اسے نورانی و جمالیات
 و بصفت عظمت و کبرانی بنمایم۔ المعناہ الثانی۔ من نزدیک ام سوے گناہگار ان یعنی
 بعد وصول و ہمزگ شدن اگر عبودیت را پیشتر دار و گناہے عظیم است ہرچو لیس یعنی
 و بعینہ بجانب الا انی تقدمت بالعبودیتہ ولیکن چنان است کہ بدین گناہ نزدیک
 است او تعالیٰ با این گناہگار ان زیرا کہ گناہ این مقلح خود است۔ المعناہ ثالث۔
 چون فرمانبرداری معشوق عاشق نماند گناہ است یعنی خدا عاشق است و او بیا گناہگار
 است محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم معشوق این گناہ بہتر کہ کر شہر و نماز است کہ
 عاشقان و اند این اولیا کہ در مقام معشوقیت آمدند و بودند بحکم صفت و ہم یکذات
 بعین او پیدا زینجا ایشان را عاشقان نامند شنیدہ کہ آن عاشق سرفراز با نام ہراز
 گیسو دراز جعفر ثانی محمد یعنی ازین معاملہ چ نشان آورد کہ میان عاشق و معشوق و محبوب
 و محبوب حالتے باشد کہ معشوق و محبوب جو بان وصال بود عاشق ناز و کرشمہ کند و غنچ و
 دلال نماید و اعراض و انہماز فراید

بحران خواہم صنما وصال نخواہم

المعناہ رابع۔ اذ قتریب عن العاصی یعنی ہرچو زینجا میگوید کہ ہر چند یوسف قدر من نمیکند
 مین من نزدیکترم یوسف زیرا کہ من عاشقم او معشوق و معشوق در قید عاشق نیاید
 و زینجا چہ من کہتہ ان بود خدمت یوسف خود میکرد از سبب عشق او کہ لاک محمود
 عزیز من ہستم خدمت و مملکت داشت چون بر ایزد عاشق شد غلام ایزد گشت ایدو

عشق اور بصفت غلام کر دہ محمود عین غلام پورا میں عشق است ایاز گفت سبج
 ذبے در خدمت سلطان میدانہ کہ مرزبخت میں نشاندہ آندہ ہوا زیرت من نشین گوئی
 اے آنخس کہ عشق ذات از بود ایقہ است و اے آنکو وجودا . وہ روز سانی یا قہ
 اے ما از تو و اے تو از ما اے دوست بچو ایاز محمود را یوسف زینجار بچو الف
 الف رادان بچو فرمود لولاک لما خلقت الاغلاک لولاک ما خلقت لکون
 لولاک لما اظہرت المریویۃ و کذالت افا انت و انت . فا و کذمت کلہم
 یطلبون رضای و انا اطلب رضاک یا محمد و کذمت فدیت صلی علیہ
 یا محمد - المعنی انہ ص ان اللہ شہب فی العہد گناہ احمد عشق احمد مراد
 آمد معنی وہ مر آنکہ فاعیذتن امصع اذا فرغ من عطائات زان گناہگار احمد
 مرسل مراد بود ازین مطیع ابلیس را مراد و ایریم زیر کہ جو خردان ہمیں و و اند باقی در شمار
 فی آرنی بچو منصور مغفور فرمود ما صحت الفتوت الاحمد رسول اللہ صلی اللہ
 علیہ و آلہ و سلم و الا ابلیس لعنہ اللہ علیہ یعنی ابلیس رضا بچو من و ہمہ کس
 کہ فرمود اسجد لادم لیکن در باطن بچو معاند یوسف کرد کہ ابکہ و فرمود لا تسجد
 من خلقت ہیند و لا تسجد لغیری بچارہ بران امر گردن نہاد و قہہ دست نگند
 آن بچارہ را ہمیں عجب آند کہ بچو فرمود کہ ہمہ و مر بر نہ چہ این جو زگر کہ بر من نسکیں کہ
 خود خواندہ خودم پاند بچارہ باشد طفل علمائے روزگار پند

عشق را بچو
 احمد مراد

عشق را بچو در س نگفت شافعی را در روایت نیست
 بوالعجب سورہ ایت سورہ عشق چار مصحف زولک آیت نیست

۲۳ . یا ثوث العظم خلقت العوام فذم یطیقوا نور ربنا فجعلت
 بینی و بینیہم حجاب ظلمہ و خلقت الخواص فذم یطیقوا مجاورتی
 فجعلت الانوار بینی و بینیہم حجابا مغناہ . یعنی پید کردم من نور

راپس نمیدانید طاقت نور زبانی مرا پس گردانیدم میان من و میان ایشان پرولے
 ظلمانی تار کیے معنی هو الاخلاق الذميمة بين العام وبين الله حجاب در شغل فہم
 چنان مستغرق ماند کہ سر بر کشیدن نمی تواند کہ او پر دہا سے نورانی ہم در آیند و این
 گر اخلاق حمیدہ و پیدا کردم من خواص را و نمی دارند ایشان طاقت قرب من پس گردونہا
 روشنائی را میان من و میان ایشان پر دہا سے دوست اگر فرق میان عوام و خواص
 کنم و نویسم مجلدات شود با سے بشوہ عام اہل شریعت اند و خواص اہل طریقت اند عوام
 اہل طریقت اند و خواص اہل حقیقت اند و عوام اہل حقیقت اند و خواص اہل معرفت اند اما مقصود ازین بالاتر
 است کہ عوام عاشقانند و خواص آنانکہ در مقام معشوق اند زیرا کہ ہمہ کس اورا می بیند
 و عاشق شیدا شدہ اند اگرچہ نمی دانند

میل خلق جسمہ عالم تا ابد   گزشتہ دور نہ جاذب سوست
 جز ترا چون دوست توان شنیدن   دوستی دیگران ربوبے تست

آینماتقونوا فتحہ و بجدہ اللہ سر کردی اورا دوست تازی اورا دوست داشت باشی و ہرچہ بدور
 آری برو آورد باشی و مقام معشوق ہمہ اولیا میدارند کیے از ایشان غوث اعظم
 است کہ مقام مشوقیت میدارند کنون ان وان آن غوث را خداوند تعالی از مقام
 مشوقیت در مقام مجرد عشق آوردن میجواید و براسے این پندے میدہد۔

۳۳۔ یا غوث الاعظم قل لا صحابك من اراد منك ان

یصل الی علیہ الخرج من کل شیء سوائی اسے غوث گو یاران خود را
 یعنی دست و روح ترا دست ترا اینکہ اگر واصل شدن بمن خواہید پس باور شمارا کہ از
 عشاءے تواند کہ غیر من نہ بغیر صورت من اند بیرون آید زیرا کہ ایشان مقصد
 و من مستحق ہر کہ در قیہ شکل و صورت یک نہ نام پس براسے آوردن در مقام مجرد
 میفرماید کہ از خود و از اخلاق خود بیرون آئی، بمن رسمی بچود ع فضل فتعال یعنی از

قفس قلاب خود بیرون آسے تا بن رسی مگر غوث را از در قفا بدر بجا میخواستند و درون
برائے این پندے میدید غوث را۔

۲۵۔ یا غوث اعظم اخرج عن عقبہ الدنیا تصل بالآخرة
واخرج عن عقبہ الآخرة تصل ائی۔ یا غوث الاعظم اخرج
عن القلوب والارواح ثم اخرج عن الامر والحکم تصل ائی معناه
ظہر یعنی از اسوت و کتوت و جبروت و از بہشت و از دوزخ و از کفر و از اسلام
بیرون شو یعنی ہر کلام بجز اللہ است خروج کن یعنی چشم از ہمہ بدوزو بر نہیب مآذراع
البصر و مآذی باش پیرت سوئے من یعنی ہر نگ من شو یعنی تحقیقوا باخلاقی اسے بش
ا تصفوا باوصافی میدانی کہ بعد ازین چه معاطہ خواہد شد بزرگے را پریدند ما فعل اللہ
بنت قال اذ خلنی ربی جنة القدس ینحاطبتی بذاتہ و یکا شفنی بصفا تہ۔

۲۶۔ یا غوث الاعظم ان لی عباداً سوی الانبیاء والمرسلین
لا یطع علی احوالہم احد من اهل الدنیا ولا احد من اهل
الآخرة ولا احد من اهل الجنة ولا احد من اهل النار ولا ملك
مقرب ولا نبی مرسل ولا رضوان وما خلقت الجنة ولا النار منقر
واللثواب ولا للعقاب ولا للهور ولا للقصور و فطوبی لمن آمن
بہم وان لم یعرفہم۔ یا غوث الاعظم انت منهم وهم
اصحاب البقاء المحترقون بنور اللقاہ ومن علاما تہم فی الدنیا
اجسامہم محترقة من قلة الطعام والشراب والفسہم محترقون
من الشہوات وقلوبہم محترقة عن الخطیات وارجوہم محترقون
عن الخطات وهم اصحاب البقاء المحترقون بنور اللقاہ
وہم ایشان خود بیان میکنند و بغیر ایشان هیچ کس نمی تواند از صفیہ

تو ہم توجہ ارشاد کن تا ایشان ہم رنگ تو شوند بدینچہ توست اما در حق عاشقان فرمود
 کہ کیف اصنع رحمتی یعنی چگونه باز دارم من جمال خود را انفا شتقان من زیرا کہ انا اشہر
 شہدت علی نفسی بانی ارحم الراحمین و بدرستی کہ گوی می دہم من بذات
 من اینکہ من ارحم ہتم از رحمان از ان را حمان اولیاً اندم ادا نہ یعنی ادبیات من
 بعفت رحم من متصف اند نعمت خود را خلعت خود را معنی خود را بہ بیان خود می بخشند
 ما از ایشان ارحم ہتم یعنی انچہ ایشان گفتند بطویل من گفتند و انچہ من گنم من گنم یعنی مریدان
 از روح میر نصیبی دریا بند و عاشقان ما از ذات ما نصیبها و ریا بند ایشان کجا و اما کجا از خود
 بخود براسے خود ہم ایشان من فائز براسے من از من بانی ارحم الراحمین یعنی مستوفیہم
 ایتنا فی الافاق و فی انفسہم حتی یتبین لہم اند الحق۔ اذ انہم فی مزیہ
 من لقاء ربہم ۛ

یک ذرہ عنایت تو اے بندہ نواز بہتر ز ہزار سال تسبیح و نماز

۴۸۔ یا غوث الاعظم اهل المعاصی محبوبون بالمعاصی

واهل الطاعات بالطاعات و لی و ساء ہم قوم آخرون لیس

لہم غم المعاصی و لا ہتم الطاعات پس غوث براسے اتصال آدمی از

کہ بکدام طریق تو و اصل شوم من او کدام پیوستن بہتر و نزدیکتر سوے تست بحجور رسد

فقلت یا رب ای الصلوۃ اقرب الیک قال الصلوۃ الی

لیس فیہا سوای و المصلی غایب عنہا میگوید کہ وصال ز گویند

نہا شد دران وصال جز من یعنی میان عاشق و معشوق و صالیت کہ در ان نہ ہست

و نہ در فرج یعنی نہ پرودہ جمال باشد نہ پرودہ جلال نہ پرودہ صورت معشوق نہ پرودہ صورت

عاشق ہمہ عشق باشد العشق هو الذات زیرا کہ فلا کہوت مع اللہ مشیر شد

ولا یستندہ لا الہ الا اللہ ولا ہواہ اینجان من شہد

ۛ تریات ہا پرودہ ہر دو نخبہاے منقول عنہ بہود ہست

عاشد صدیقہ رضی اللہ عنہا کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ذی
الحزن واللبکام وبکے اولیا بجز افضل است نزدیک او نشیند و آن انبیا تمہ قلوب ہم
یسموا الی السموات والارض بعدیک ایشان در صحت حال حقیقی آئند کہ آنہم نزدیک او
افضل است بچو گفت۔

۵۲۔ ثم قلت یارب ای ضحک افضل عندک قال ضحک
الباکین۔ پس پرسیدم کہ ای پروردگار من کدام خند و افضل است نزدیک تو گفت
خندہ گریہ کنندگان یعنی فرمود کہ محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و گدایان امت رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بچو در خوف و بکا بودند چون اجزان گریہ جمال و کمال بن پسند کہ
نورانی پر و خور باشند و قصور و عسل و نشیر گریہ تجلی و بد صحتہ تجلی او در خندہ
آمد از خندہ او در خندہ و این خندہ ایشان را بنامہ زعبان است بر محمد رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم ازین خندہ نشان داد یا با ذکر حکم عبادہ و مزاجہم تسبیح و نومہم
صدقہ ایشا از خندہ از سہ سے است عظیم کہ در تحریر نیاید۔ بگویم کہ چون حقیقت در مجاز
طلوہ گری می نمایانند۔

حسن خود از سہے خوایان اشکا و کورہ
پس چشم عاشقان اور شناہا کردہ
اللہ ولا سواد برے تماشا خورد و بر حسن خود عاشق خود بخود است نہ کس عاشق است
بمعشوق خود است بر خود است

۵۳۔ ثم قلت یارب ای توبہ افضل عندک فقال توبہ
المعصومین۔ ثم قلت یارب ای عصمت افضل عندک فقال
عصمتہ التائبین معذرتہم انہم تائبون عن ما شئ سوی مدہ۔

۵۴۔ قال یا غوث الاعظم لیس لصاحب العلم عندی
سبب مع العلم الا بعد انکارہ لاند و توبہ بعد عنک صار
درہم و شہادت استغفار بر عذرت سبحان است و حق است۔

شیطانا۔ فرمود کہ اسے فرماؤ کہ سندہ بزرگ نیست برائے صاحب داناتی خود را
و عالم ظاہر بینان را نزدیک من را ہے با علم ظاہر کہ بزبان مقال میدارد مگر بعد از کار
اے نیانہ۔ انکہ گویند علم ندانی بخوان و اگر بدان چندان بدانے کہ بدانے کہ نمیدانم یعنی محسوس
حقیقی در سے است در صدف آن صدف در دریای وحدت است و علم آبا بسا
راہ میں نیست پس عالم در قعر دریای وحدت کے در رسد تا نزد صدف کے شود
در حقیقت ایشان را چگونہ داند۔ لاند لو ترک العلم عندک صا و شیطانا
یعنی ازین نادانی علم لدنی حاصل میشود اگر آن علم را ترک دہ یعنی اگر علم لدنی کہ معلوم شود بران
اگر کار سے بخدمت شیطان گردد یعنی رائدہ گردد و از جملہ رائدگان۔ سچو علم ظاہر موسی علیہ السلام
را بود آن علم بیچ فایده نداد چون آنرا فراموش کرد وہ خدمت خضر اختیار کرد و دید کہ خضر بر علم
لدنی عمل می کرد۔ موسی را تحمل نشد در ہر محل کہ مشہور است خضر فرمود انک لکن کستطیع
معنی صابر اسرا بنجام فرمود ہذا فراق بیینی و بینک المضاء التلی اذان علم اول علم
این مراد است کہ داند العالم بر الحق المتجلی ہے

بجہان خرم از اند کہ جہان خرم ازوست عاشق بر ہر عالم کہ ہر عالم ازوست
این علم بیچ سوئے نند تا کہ در عین یقین و حق یقین نیاید العالون مجبورون بعلم
ہمیں باشند و اگر این علم را ترک دہیم شیطان گردد یعنی در بار فراق باشد این عالم شد کمال
بایدہ این علم پذیرفت کند یا شاہد پرست کند یا بت پرست کند خدا پرست شود کفر زنا
از نخباروسے نماید تا کہ شیطان محض گردد مشہور است کہ بار و روزی گذر کنی بہ بہشت نری
و ز بہشت گذری بخند از سی عالم بخند از سدا کہ عاشق نشود یعنی غیر عشق بخند از ہر کس فرسیدہ است
۵۵۔ فان العوٹ الاعظم رايت الرب تعالیٰ فسالت یاز
صا معنی لعشق فقال عیش بی وق قلبک عن سوائی فرمود آن
غوٹ کہ دیدم من پروردگار کہ بند است از دیدن فہم مردان پس سوال کردم من

چیت و چسبی دارد و عشق فرمود کہ اے غوث بڑی بمن یعنی زندہ باشن بمن و نگاہدار دل ترا از بمن - میدانی چه میگویم چون خدا سے تعالیٰ بندہ را دوست دارد خود بر بندہ خویش را شوق خود چنانچه بغوث شدہ بود و غوث را مقام معشوقیت یعنی غوث را ہرگز خود متصف بذات خود کرد پندہ بندہ را بر خود عاشق گرداند ہمو غوث را درین حال کہ اول نمود و در عشق خود شیدا گرد چنان مبتلا کرد کہ سہ را فراموش کرد علم ہر چہ چہ گشت - غوث از عشق صغیر خودی پرسد کہ پروردگار چه معنی دارد یعنی چه حال میدارد این عشق من کہ بر تو از ان مبتلا شدہ پس تربیت میکند اللہ تعالیٰ کہ عشق بے وق قلبت عن سوائی یعنی بشارت میدہد کہ زی بمن و نگاہ داشتن دل خود را از غیر من خود را زنده و ان اللہم احیایک این معنی دارد عشق و معلوم خواہد شد -

۵۶ - یا غوث الاعظم اذا عرفت ظاہر العشق فعلیک بلفاقت عن العشق لان العشق حجاب بین العاشق والمعشوق یعنی اے غوث چونکہ شناختی و دیدی پیداوات مرا کہ در دل و در روح خویش تو عاشق و مبتلا شدہ لیکن ازین ہم ترا شاید کہ فانی شوی زیرا کہ این عکس بر تو سے از ذات من است این عکس بر تو پر وہ است میان من و میان تو ازین پر وہ خود گذار داشتن را پندے میدہد رب العالمین حضرت غوث را -

۵۷ - یا غوث الاعظم اذا اردت توبۃ فعلیک باخراج الہم عن النفس ثم باخراج خطرات عن القلب تصل الی والا فانك من المتکثرین - یعنی اے غوث چون خواہی توبہ کنی ازین عکس بر تو پیدا شدہ است اگر ازین رجوع سوسے من کردن میخواہی پس باو مترا کہ بیرون شوی ہر آیدیشہ از ان ذات تو یعنی چون عاشق شدی و نہیال داشتی عشق را در خود و سر انجام رسانیدی ذات خویش را پس بایکدیگر پیوستہ در عشق من و مردن تو

شہید باشد و ترا من شاید شوم و لهذا قال النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم من
عشق و عطف و کتم مات تمیلا و از خطرات دل بیرون آئی یعنی دغ نفسک متعل
و اگر نہ پس سستی تو کی از سخن کندگان غوث را سیرا پید الا قامت من المستخفین
ابن کلام کس ماند که در شما آید آری و المخلصون حتی خطر عظیم سے

از خویش بیرون آئی در دوست در آئی تا گم نشوی گم شدہ خویش نیابی
۵۸۔ یا غوث الاعظم اذا اردت ان تدخل فی حرمی فلا

تلتفت بالملائک و لا بالملکوت و لا بالجبروت یعنی چون غوث اعظم
را ہر چه فرمان شدے بجای آوردے کنون این و ان در مقام اعلیٰ علیین حرم آمد
است آنجا غوث را آوردن میخواد و برائے این میگوید کہ اسے غوث چون تو خواہی کہ در
شوی در حرم من صوفی شوزیرا کہ الصوفی عرش اللہ تعالیٰ فی الارض و صوفیان اویا
اویند زیر پیرا بن اویند اویای تحت قیای لا یعرفہم غیر ازم کس اویا
یا منحنی و مستر میدار و از جہت عشق خود زیر نیمہ پیرا بن خود و بعضے صوفیان را بخین
میدار و الصوفی اطفال فی حجر الحق برائے آوردن درین مقام غوث را پسندے
میدر کہ الفت لمن ملک و ملکوت و بجزوت زیرا کہ لان الملائک شیطان العالم
و ملکوت شیطان العارف و الجبروت شیطان الواقف فمن
رضی بواجدها فهو عندی من المطہودین معناه ظاہرا ازینجا
معلوم شد سائل چون ایجا رسد مجاہدہ اختیار باید کرد اما مشاہدہ شود۔

۵۹۔ لما قال لی یا غوث الاعظم المجاہدہ بحر من بحار
مشاہدہ فعینت باختیار المجاہدہ لان المشاہدہ بدون
بجہدہ محار لان المجہدہ بدون المشاہدہ یا غوث الاعظم
من حرم عن المجاہدہ فلا سبیل الی المشاہدہ یا غوث الاعظم

من اختار المجاهد قبی لاغیری فله مشاهدتی شاء او ارجی

یا غوث الاعظم لا بد لظالمین من المجاهد کما لا بد لهم

میتی معناه ظاهر - وصف مجاهد خود فرمود من چه گویم هر چه گویم مجاهد از آن بدتر

است زیرا که بغیر مجاهد مشابه نیست و مجاهد کار خاصه اولیا است چنانچه مشهور است

۶۰ - یا غوث الاعظم ان احب العبد الی الله العبد الذی

كان له والد وولد وقلبه فارغ منهما انومات له الوالد فلیس الذی

له الحزن بقوت الوالد ولومات له الولد فلا یكون له همم موت

الولد فاذا بلغ العبد هذه الدرجه فهو عندی بلا والد و

لا ولد ولم یکن له کفو احد - یا غوث الاعظم من لم یذق

فناء الوالد نخبتی و فناء المولود یورثی له تبجل الذی الوحدانیة

والفهم انیة معناه ظاهر از والد مراد صورت محمد صلی الله علیه و سلم و ولد صورت

مخشوق چمن ازین هر دو بگذرد لذت و حدائیت و قدرانیت خداوند عز و جل بر او

و آنکه بداند که چه باید کرد -

۶۱ - یا غوث الاعظم اذا اردت ان تنظر الی ربی فحسب

فخر قلبا حزنا فارغا عن سوائی معناه ظاهر فی حق استغاثت

از فی روح انصیا کن ال راز و ذلک تر من زیرا که دانند منسبه قلبی به

لا یجی توهمه ایتم الحزن به شاء شی برسه من -

۶۲ - فقلت یا رب ما علم انعلم قال یا غوث الاعظم

علم العلم هو الجهل عن العلم من یبیدم که شه بر ذلک من تیرت

محمد زان علم پس فهمه زان ازین است زان کلمه یعنی العبره فقط -

فی جایی من کس است - انما زان سو و یوم - کس است و یوم است

حکایت عن امہ تعالیٰ من ظلمنی وجدنی اسے ظلمنی بالمجاہرت وجدنی بالمشاہرت۔

۶۴۔ قال الغوث الاعظم درایت الرب تعالیٰ ثم سألته

عن المعراج قال فی ما غوث المعراج ما زاع البصر وما طغی

فرمود غوث کہ دیدم من پروردگار را کہ بنده است از رسیدن فہم مردمان ہمہ روزے

در سال محمد یعنی رب العالمین را ندانست و شناخت پس مراد خود فرسید

باقی کلام کس اند کہ در شمار تہذیب شو کہ کہ عاشق سرفراز با یار ہمہ از گیسو و راز جعفر ثانی

محمد یعنی رسیدہ بعلم لدنی علماء ربانی فرمود کہ روزے در وقت بہار سے

در بانڈا سے میگذشتیم عورتے متے در رستہ بازار شستہ برگ میفرودتت شطار

چندے گرد برگ و او آن عورت سمن برے نظریے ترکے تاکجے چاکجے شوخے

غمزہ بازے عشوہ سازے عشق نمائے یا پروردازے شیوہ نام کے جالاکے

خندہ او اموات را زندہ میکند و قہر او آزار را بندہ میسازد ہمہ در پس اند او با

نیرو از دہانش از قاب قوسین حکایت میکند چہمانش از و هو یذیر انک الا بصا

وچہ نشان ملکہ در فانش از سجات قدوسی و سبحی تابشے معنوی و ندیتانش از ربوبیت

بر آمدہ نشانے میداوند جنبش از بدراہوت رمزے سلیمودوان چند شطار

کہ گریز برگردان چہ کار بود نہ ہر یک از دواہان من اھونی من عوی انا با زہی

وان بک فروش بہر یکے رنگ میزنی میگز وایشان بجان سپاری سپرد مرا سوس

خوند خود بھوش کرد من چون روم کہ من تھنیشے شد و داعی انہ اندہ ساسے درونہ

وانے میرفت و ساعته بہ آواز سے نرسے لطیفے کہ دہارا بان سوا سہنے در سے

شعیر با شد این بیت تصنیف بہ خواند

سنت سلطان منہ عشق تو سلطان من است

آنم کہ ہمہ بہان بفران من است

توان معنی تہ جہان آن من است

تو ذات ہی سہ جہاں جان من است

پس اسے دوست برائے شمارہ مجاہدہ پروردگار طفیل، شدے کمالے آنجا
 رہی وگرنہ تو کجا و این عن انکجا این الماد وانظین و اج حدیث رب العالمین
 ثم سالت عن المعراج پس یہ یہیم کہ معراج چیست فقال یا غوث
 الاعظم المعراج هو تخرج عن کل شیء سوائے یعنی معراج با من نیست
 کہ جو چکنی از تیر پر تو اسے مس کہ از جہان و از جہانی من سوے من بیار برسی
 و الله کذب غفاری اذ ارسلناک میطابہ خداوند غریب علی او بسیار سوے ذات
 خویش کہ صفت سلام وار و السلام هو الله نیدانی آنجا کہ گفت السلام
 عندک ایہا النبی یعنی ذات من عشاق است بر تو اسے محمد صلی اللہ علیہ
 و آلہ وسلم نیز کہ مت نور نوری و سرسری

۶۵۔ ثم قال فی یا غوث الاعظم لا صلوة من لامعراج عند
 یا غوث الاعظم المحر و من عن الصلوة هو احر و من المعراج
 عندنا فی یعنی اسے غوث نیست و حال با من کے کہ نیست معراج مراد از تیر کیست
 ای غوث کہ مجاہدہ است از وصال من یعنی و محمد و مراد از خمس اوقات نماز من مجاہدہ
 است از حال من یعنی او مجاہدہ است از معراج تیر او یکہ من تیرہ و یا اللہ
 معراج علی سبب و معراج انفصال زلیخا گویند و صلوات علیہم اجمعین و تعالیٰ
 را گویند پس تمہدہ تہذیب منہل زلیخا براہ تہذیب حقیقی تہذیب معراج تہذیب
 بوجہ تہذیب ہر سبب معراج تہذیب تہذیب تہذیب

مترین جاسق ز اگر غمزد کہ
 تیر تیر ہوسد بعد کس تیرہ
 والد است عاشق خود رنگ تیرہ
 میں ذوق محبت یہاں کس تیرہ
 تیر تیر ہوسد بعد کس تیرہ
 تیر تیر ہوسد بعد کس تیرہ

مولوی نذر محمد خاں صاحب مولوی خاں
صدر مدرس مدرسہ روشتین و مہتمم اعزازی
کتب خانہ روشتین نے
ذکر کتب خانہ روشتین گلبرگہ سے شائع کیا

پرنٹنگ کار: مہتمم، صاحب اعزازی کتب خانہ روشتین گلبرگہ شریف
قیمت: نانہ روشتین و مہتمم و مہتمم و مہتمم و مہتمم

وَلَمَّا سَأَلَهُ الَّذِينَ خِلُوا بِكُمْ مُتَنَبِّئِينَ أَن يُرْسِلْ إِلَيْكُم مِّن سَمَاءٍ مَّوْعِنَةً وَقَلِّبَلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ
فَعَدَّهَا نِعْمَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ

کتاب تطاب

مکتوبات

امام العارفین قدوة الاولیاء صلین شہباز یزدی پر واز لامکان غواص بحر لاتناہی
عشق او عرفان قطب الاقطاب فرد الاعجاب حضرت ثانی حضرت خواجہ
صمد الدین ابوالفتح سید محمد حسینی گیسو دراز چشتی
قدس سرہ اللہ تعالیٰ العزیز

حسن توجہ

جناب علی القاب نواب محمد امیر علی خان بہادر امیر ایچ ایس اس

صوبہ (کشمیر) صوبہ گجرات بنگلہ دیش بھارت مدینہ منورہ بھارت بنگالہ بھارت بھارت

و بہ تصحیح و استہام

مولوی حافظ سید عطا حسین صاحب ایس ای

ناظم تعمیرات (وظیفہ آج) سررشتہ تیمہ ات سرکاری

در حیدرآباد علی قریب سید حسین حیدرآباد

شمارہ نمبر ۳۲۳

ہمیدہ ماہی پکات عبد عثمانی صوبہ بنگالہ بھارت تعالیٰ شایع شد

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الحمد لله اول احد الذي خلق اللوح والقلم والصلوة والسلام
 على رسوله الاكرم الذي يوتى جوامع الكلم والى واصحابه الطيبين
 الطاهرين الذين انفجرت من ذواتهم القادسية عيون العلوم والحكم
 حضرت سلطان العارفين مخدوم سيد محمد حسینی گیسو دراز خواجہ بندہ نواز
 کے مکتوبات کا یہ مجموعہ بجز اللہ طبع ہوا اور اہل ذوق کے استفادہ کے لئے شایع
 کیا جاتا ہے۔ ان مکتوبات کے جامع مولانا رکن الدین ابو الفتح علاؤ قریشی فرزند
 ارجمند حضرت شیخ علاؤ الدین گویری قدس سرہما ہیں۔ امیر تمپور نے جب دہلی پر حملہ کیا اس واقعہ
 سے تقریباً ایک ماہ پیشتر حضرت مخدوم بندہ نواز نے، ربیع الثانی ۱۰۳۷ھ کو دہلی چھوڑی
 اور ۲۲ ماہ مذکور کو گویری داخل ہوئے۔ شیخ علاؤ الدین گویری کو جوہ سال پیشتر مرید ہو چکے تھے۔
 حضرت مخدوم نے اطلاع کر دی تھی (مکتوب سیر و ہم صفحہ ۱۳۴)۔ یہ پہنچ کر انہیں کے
 مکان میں مقیم ہوئے اور ۱۷۔ جمادی الثانی ۱۰۳۷ھ کو وہاں سے ہجرت کی جانب
 روانہ ہوئے۔ درنگی سے قبل شیخ عبد مین گویری کو منصب خدمت سے سزا دیا گیا۔
 حضرت مخدوم کے مریدوں میں یہ پہلے بزرگ میں جنہیں خدمت دی گئی۔ اس وقت تک
 بچے فرزندوں میں سے جو کسی کو انہوں نے خدمت میں ان تھے مولانا رکن الدین ابو الفتح
 قریشی اس وقت سے وہ سال پیشتر حضرت مخدوم سے نسبت کر چکے تھے۔ اور

چند سال کے بعد خلافت سے بھی مشرف ہوئے۔ حضرت علاؤ الدین گوالیر چوڑا کر کاپی چلے آئے اور ان کے ہمراہ مولانا رکن الدین ابوالفتح بھی مع اہل و عیال کاپی آئے اور یہاں متوطن ہو گئے۔ ان دونوں بزرگوں کے مراز کاپی میں ہیں اور ان کو بجلے گوالیر کے کاپی کہتے آئے ہیں۔

شیخ رکن الدین حضرت مخدوم کے زمانہ حیات میں گلبرگہ آچکے تھے۔ ان کے رحلت کے چند سال بعد پھر آئے اور چندے قیام کر کے اور پیر کے مزار کی زیارت سے مشرف ہو کر بیدر گئے۔ بیدر اس وقت سلاطین ہمنیہ کا دارالسلطنت ہو چکا تھا۔ یہاں بھی چند قیام کر کے جھانگئے اور صبح و زیارت سے مشرف ہو کر وطن واپس آئے۔ حضرت مخدوم کے مکاتیب جو ادھوں نے شیخ علاؤ الدین اور مولانا رکن الدین ابوالفتح کو لکھے تھے ان کے پاس موجود تھے۔ بیدر میں ایک دوست سے اور بھی بہت سے مکاتیب ان کو ملے اور زیادہ تراویہیں کے اصرار پر حج سے واپس آنے کے بعد ۸۵۲ھ میں ان کو جمع کر کے کتاب کی شکل میں مرتب کیا۔

اس مجموعہ میں حضرت مخدوم کے چھٹاٹھ مکتوبات ہیں۔ ان میں ایک مکتوب (مکتوب نمبر ۳۹) سلطان قیوڑ زہنی بادشاہ گلبرگہ کے نام اور ایک (مکتوب نمبر ۴۰) حضرت مسعود بہت چینی رست علیہ کے نام ہے۔ بقیہ سب مکاتیب مریدوں اور خلق کو لکھے گئے تھے ان کے علاوہ مولانا رکن الدین ابوالفتح نے حضرت مخدوم کے بڑے فرزند سید محمد کبیر حسینی کے ساتھ مکتوب اور ان کے فرزند اصغر حضرت سید محمد مسعود حسینی کے چار مکتوب اور قاضی سراج الدین مرید حضرت مخدوم کا ایک مکتوب بھی شریک کیا ہے۔ ان میں دو مکتوب انہیں کے نام کے ہیں اور بقیہ دس مکتوب ان کے والد حضرت علاؤ الدین کاپی کے نام کے ہیں۔ آخر کتاب میں تین خلافت ناموں کی نقیب بھی شریک کی ہیں۔ ایک خلافت نامہ حضرت شیخ علاؤ الدین کو اور دوسرا

حضرت رکن الدین ابوالفتح کو یا گیا تھا اور تیسرا عام خلافت نامہ جو حضرت مخدوم نے لکھا اور محفوظ رکھا تھا۔ جب کسی مرید کو خلافت دیتے اس کی نقل کروا کر اوں کا نام لکھ کر اوں نہیں دیتے۔

حضرت مسعود بکت جن کے نام کا ایک مکتوب اس مجموعہ میں ہے چشتیہ طریقہ میں نہایت ہی ممتاز بزرگ تھے۔ سلطان فیروز تغلق کے وہ قرابت دار تھے۔ امیری چچور کفری اختیار کی اور شیخ رکن الدین بن شیخ شہاب الدین امام قدس سرہا کے ہاتھ پر بیعت کی اور خلافت سے سرفراز ہوئے۔ یہ دونوں بزرگ حضرت محبوب الہی نظام الدین اویا کے مرید اور خلیفہ تھے۔ حضرت مسعود بکت خواجہ بندہ نواز کے ہمعصر تھے حضرت خواجہ کی سکونت پرانی دہلی میں تھی جو اب قصبہ ہرولی کے نام سے مشہور ہے اور حضرت مسعود بکت اس کے قریب کے ایک قریب میں رہتے تھے جس کا نام لاڈوسرا ہے اور وہیں ان کا مزار ہے۔ حضرت سید محمد حنیف جو سید اسادات کے عقب سے مشہور ہیں اور جن کا مزار پیدرسے ایک میل شمال مغرب جانب ہے۔ حضرت مسعود بکت کے مرید اور خلیفہ تھے۔

حضرت مخدوم کی دوسری تمام تصنیفوں کی طرح ان مکتوبات کا مجموعہ بھی نہایت ہی کیاب ہے۔ کتب خانہ آصفیہ حیدرآباد میں ۱۲۱۵ھ کا کتب خانہ آصفیہ (مکتبہ تصوف فارسی) موجود ہے۔ ذاب محقوق یا رجب بیاد کو پور میں یک نسخہ فارسی تھا جس سے انہوں نے نقل لی تھی اور گلبرگ شریف کے کتب خانہ ریاضتیں میں داخل کرنا تھا بے دستی کے بعد مجھے کسی قصبے نسخہ کا پتہ نہیں مل سکا۔ یہ دونوں نسخہ بہت غلط تھے ہوئے ہیں بر بن ہم ن کے باہم مطالبے سے جس قدر ممکن ہو سکا تصحیح کی گئی۔ کتب خانہ آصفیہ کے نسخہ میں صرف کسٹہ مکتوب ہیں۔ اس لئے دل سے بندہ مکتوب کا کسی دوسری کتب سے متعلقہ نہیں۔ یہ نوکری میں تہوں خلافت نامے

مناز فرما دے بحرست النبی والدہ الامجاد۔

اس کے بعد کئی صفحوں میں کتب و بات کی فہرست دی گئی ہے۔

سَرَّ كُنَّا فَأَخْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَ كَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَ تَوَقَّنَا
مَعَ الْكَافِرِينَ - وَ اعْفُ عَنَّا وَ اخْفِرْ لَنَا وَ ارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا
فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ؕ

خالد سہ

سید عطا حسین

حیدرآباد دکن

شوال ۱۳۹۲ھ

فہرست

(الف) مکتوبات حضرت مخدوم بن نواز قادری رحمۃ اللہ علیہ

شمارہ	نام مکتوب الیہ	صفحہ
۱	بعضے مریداں و مستفیدان	۳
۲	مولانا محمد مسلم و بعضے یاران دیگر گجراتی	۸
۳	قاسمی علم الدین بہرہ وچی	۱۱
۴	قاسمی علم الدین بہرہ وچی	۱۴
۵	بعضے مریداں و محققان	۱۸
۶	بعضے مریداں	۱۹
۷	بعضے مریداں و محققان	۲۵
۸	مولانا نظام الدین محقق	۲۶
۹	شیخ علاء الدین کاپوری	۳۰
۱۰	شیخ علاء الدین	۳۱
۱۱	شیخ علاء الدین	۳۱
۱۲	شیخ علاء الدین پیش زلفافت	۳۲
۱۳	شیخ علاء الدین	۳۴
۱۴	شیخ علاء الدین	۳۴
۱۵	مستفیدان و مریداں	۳۶

(الف) کتب حضرت محمد بن نواز قدس اللہ سرہ

نمبر	نام مکتوب الیہ	صفحہ
۳۰	شیخ علاء الدین	۱۶
۳۹	شیخ علاء الدین	۱۷
۴۰	شیخ ابو الفتح	۱۸
۴۱	شیخ ابو الفتح	۱۹
۴۱	قاضی اسحق چترہ و برادر قاضی سلیمان	۲۰
۴۶	قاضی اسحق و قاضی سلیمان	۲۱
۴۸	شیخ زادہ خوند میر و برادر س او	۲۲
۵۰	شیخ زادہ خوند میر عبد نقی و خوند میر احمد	۲۳
۵۱	ایر سلیمان کوٹاں ایرج و کسنگ سلیمان و مولانا بدر سلیمان	۲۴
۵۳	قاضی برہان الدین ساوی ایرجی و کشیدہ و امیر سلیمان	۲۵
۵۶	خواجہ برزنجیر بہرچی	۲۶
۵۸	شیخ خوجین دوست بہدی	۲۷
۶۰	مولانا قلوب پرویا ران و یگر ساگمان تجارت	۲۸
۶۲	بعضے مریدان	۲۹
۶۳	بعضے مریدان و معتقدان	۳۰
۶۵	بعضے مریدان و معتقدان	۳۱
۶۷	بعضے مریدان و معتقدان	۳۲
۷۲	بعضے مریدان و معتقدان	۳۳

(الف) مکتوبات حضرت محمّد بن عبد اللہ بن عبد اللہ

نمبر	نام مکتوب الیہ	صفحہ
۷۵	بعض مریدان و محققان	۳۴
۷۶	بعض مریدان و محققان	۳۵
۸۳	ملک محمد اودا خان پانڈری	۳۶
۸۴	قطب خاں	۳۷
۸۵	جلال خاں	۳۸
۸۶	سلطان فیروز سلطان گلبرگہ	۳۹
۸۶	خواجہ یوسف بہانی	۴۰
۸۸	شیخ عبدالرحمن	۴۱
۸۹	شیخ عبدالرحمن	۴۲
۹۰	شیخ عبدالرحمن بعد نقل حدود زادہ بزرگ	۴۳
۹۱	شیخ علاء الدین	۴۴
۹۲	ابو الفتح علاء الدین	۴۵
۹۳	ابو الفتح علاء	۴۶
۹۴	بسم اللہ و بعضہ خاں ساکن پٹن	۴۷
۹۴	میرزا سیدی بھٹی	۴۸
۹۵	قاضی سیف الدین ساکن کھنوی	۴۹
۹۵	میرزا محمد حسین بہانی	۵۰
۹۶	میرزا عزیز الدین و اکبر شاہ الدین ساکن گلبرگہ	۵۱

(الف) مکتوبات حضرت مجدد و مہذب نواز قدس سرہ

نام مکتوب الیہ

صفحہ	نام مکتوب الیہ	نمبر
۹۹	قدرخان	۵۲
۱۰۰	قاضی محمد الدین شیخ زادہ دیگر یاران گجرات	۵۳
۱۰۱	مولانا حجر محمد و سید محمد الدین و مولانا میرن شاہ و دیگر مریدان	۵۴
۱۰۲	بفتق محمد و سید محمد و دیگر بزرگ	۵۵
۱۰۳	سید نصیر الدین	۵۶
۱۰۴	مولانا علی الدین بروجی	۵۷
۱۰۵	سید غلام الدین بروجی	۵۸
۱۰۶	فک شرف الفح کو توان کاپی	۵۹
۱۰۷	شیخ نور نیرہ شیخ احمد سکھام فرید الدین صاحب سجادہ اجدہن	۶۰
۱۰۸	شیخ سعید الدین نیرہ شیخ فرید الدین ساکن اجدہن	۶۱
۱۰۹	یعنی مریدان و مستفیدان ساکنان چندیری و پیرہ و ایرج	۶۲
۱۱۰	مکتوب بروت	۶۳
۱۱۱	قاضی برہان الدین	۶۴
۱۱۲	مولانا سعید الدین	۶۵
۱۱۳	امام شہید	۶۶
۱۱۴	حضرت مسعود دہلوی	۶۷

(ج) مکتوبات منتخبہ مزاروگان منجانب محترم زادہ بزرگ
 نام مکتوب الیہ

صفحہ	مکتوب	نمبر
۱۳۶	شیخ علاء الدین	۱
۱۳۷	شیخ علاء الدین	۲
۱۳۸	شیخ علاء الدین	۳
۱۳۹	شیخ علاء الدین	۴
۱۴۰	شیخ علاء الدین	۵
۱۴۱	شیخ علاء الدین	۶
۱۴۲	شیخ علاء الدین	۷
منجانب محترم زادہ خور و		
۱۴۳	شیخ علاء الدین	۸
۱۴۶	شیخ علاء الدین	۹
۱۴۷	شیخ علاء الدین	۱۰
۱۴۸	شیخ ابو نصح عدا	۱۱
۱۴۸	منجانب قاضی سراج الدین منجانب شیخ ابوالفتح عدا	۱۲
۱۵۰	خدمت نامہ شیخ علاء الدین	
۱۵۱	خدمات نامہ شیخ علاء الدین	
۱۵۲	خدمت نامہ شیخ علاء الدین	

وَكَلِمَاتِهِ فِي الْأَفْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْعِظَةٌ وَفَعِيلَةٌ
فِيهَا الْقُوَّةُ وَالْقُوَّةُ قَوْمًا يَا خَلْدًا وَإِبْرَاهِيمًا

مکتوبات

امام العارفين قدوة الواصفين شهباز بلبل پرواز لامکان
خواص بحول اتقنا ہی عشق و عرفان طلب الا قطا فی الاحبا
جعفر ثانی حضرت خواجہ
صمد الدین ابوالفتح سید محمد حسینی گیسو راز چشتی
قدس سرہ العزیز

نا بهای خودم و بعضی کتب مخدوم زادگان جمع کنند. تا طایفان
حق ادرک رسوک حمد و معین باشد. و بوالطن ایشان موجب مزید
ذوق و شوق گردد و بعد از آن است از زیارت در میز و قنات العود الیهما و کسند شتی و حسین
و شامانه هم در ذیل آن کلمات دیگر الحاق کرد. و شد حق تعالی خوانندگان را و شنونده گان را
موجب مزید حال و حسن عاقبت و برآل کرد و این فقیر را آنچه و طری این کتب است مندرج
است و مقصود از آن شیخ است بختی حال و نصیحتی از خود را اندیش و کمال ارمه.

کتاب اول

بجانب بعضی مریدان معتقدان

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله على كل حال والصلوات على
رسوله بالغدو والاصال بسمات منيات بحف تجليات بعث تقدیر که
زمر اسم دین و ایل و موجب ال سوره است اصحاب راوت و ارباب سعادت

من

محقق دانند که همه الهیات و الطلقات با همی بخت و عاقبت عین احد قبت است
الهمم اخصم امورنا با حسن الخاتمه و جود الانبیا و اهل بیت الاصفیاء و کج
حسن عاقبت و موجب حال و مقام و قدر روزگار و شهره عوام علماء چون از ننگه ک برهمنه

؟ رب العرش العزیز
رب العرش العزیز

و از و در کف عمل حاضر گردد تا آخر الانفس بدین اتمه من جان برسوس رب منت و الناس
سپا زنده و نید عاقبت ایشان شد تا تخیریت شد و سیه آسایش آسوه فی بهشت
که با جماع کبار و اقراب است شد الحمد لله الذی اذهب عنا الحزن و ربه

رومکارا و باشد و اهل علم را است از بهرین حال در شریف بین آن من سعادت همان
دین مختصرا را گرفته است و هرگز و کسب و عیب و چسبندگی از آن
رشد و در نفسی استغاثی بسوزست و است و در آن عطفه با نیست

ن رساله

مجنون عشق را و گرام روز حالتست کا سلام دین لیلی و دیگر ہلاکتست

دانستہ اند و نیکوتر شناختہ اند۔ مصرع

جز یاد دوست ہر چہ کنی عمر ضائع است

ایشان بگویند اگر محبوب بحسب حال مطلوب ویر یا شد نہی دولت و زہے
 لذت و زہے کرم و زہے عزت ورنہ سر پرورد با ہمہ در و دولت خوانند و بر باشند
 و اگر روزگار قلب بازو بارے پرورد رسد اما اینکه نہ پرورد باشند و نہ در پر محاذ اللہ بہ
 بلائے اسیر شتہ ہونکہ بار آرزو ہمارت سب و ارضیں بسر بردن نتوانند و حال آن نتوانند گشت
 رَبِّاَوْلَا سَكَبِيْنُ عَلَيْنَا اِذَا رَاكُمَا حَلْتُمْ حَى الْاٰمِنِيْنَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَكَلَّا حَقْلِنَا
 مَا اَلْحَقَّوْهُ لَنَا اِنْ جَعَلُوْا اِيْن اِيْشَانِ بَا شَدَّ اَكْرُوْرُوْرُوْلِ اِيْشَانِ اَلْمَكِيْ كَلُوْرُوْ مَضْطَلْمُ شُوْرُو
 نحو مشق را از جملہ کافران و جنہیاں دانند سید الفقرا میدانی کرانا منہ عمر دراز سے ہمتے بندے
 جزا در انخواست و جزید و نہ پر حاجت شر سے ازاں در برھے کشاؤہ کردند و فرج در آمد
 نیافت و روسے فتحیابی ندید با این ہمہ شہباز سر افراز با صد ہزار ناز و نیاز سر از آستان
 برنداشتہ می گوید۔ بیت

من نہ آنم کہ دل از یاد خویش بر گیم : و گر طول شوی دلبر سے دگر گیسوم

و التفات ما می بقبولی و وصولی ندارد بکہ می گوید۔ بیت

کفر کافر او دین و می شد ارا : ذوق و روت دل عطرا را

این جوانمرد بدرد و دوران ذوق و لذت دارد چہ و اتم کہ واحد و اصل را ہست

یا نے۔ بیت

ذوق و روسے بود و دل ترا : بہتر از ہر دو جہاں حاصل ترا

آہی عزیز عیب آن شے نیست کہ غالب ہرگز بزیباں افتد خسراں و خسارت

بدان مرد خست بر بستہ اند ہمیں طالب مجبور بھے راجح و فضلے راجح و ارا و این تجار کئے

من من نہ ام
ن صاحب

ہر چند زبان بیشتر جیند سو و مند تر گرد و گفتار دوستان است۔ رہ با عی۔

بادل گفتسم مرہم بر دور او
دل گفت کہ این حدیث پیورہ

کو محبتت وین ندارم سراو
یا در پراو کشند یا پروراو

ہیہات ہیہات با تو چہ گویم وصل و ہمہ و خیال است در رواند وہ و قراق و ہیوت
الحال است کاحول و کلا و کلا یا اللہ کجا افتادہ ام المقصود من عاقبت اہل دروہ طلب
آن است کہ جان بجان ہم زد در حالتی کہ در ایسے شوق و شورش و شور خویش باشد
و اورا بزور خویش در غلطی و غلط انداختہ باشد و او در اں حالت دست و پاسے میزند و
با نظر اب تمام دلش ہمہ اں واوہ جان را بسطاست از مہوائی و نوائی داشته است
دوست سپار و اہلنا الصراط المستقیم صراط الذین انعمت علیہم
ہمیں نعمت را خواستہ است و ہمہ برین است پروا ختمہ است و حق حقیقت اہل تحقیق
بر انواع و اصنافند باشد مردے لہ ایشان با اگر از ایشان بہ پرسند از نیکی و بدی
و نیا و آخرت از دوزخ و بہشت از معراج و از عان از ارتقا و استوا و از کشف رواج
و اشباح از منکر و نیکہ از معمر و تحریم از تحیہ و تعظیم از تجلی و کشف و کرامت و زیادت
نقصان در و وقیوں و قوت و حصول و جرات و بطول از اطاعت و سعادت از عبادت
و ملالت سوال بیستہ اینجہ ایشان بچنین فرمایند۔ اپیات

آشنا کہ منہ نہ لاست نے جائے ظم
زیرا کہ تہہ بکیت نہ فرزندت نہ کم

بیرا ہم از وصال و از ہواں ہم
بیکارم ز وجود و لذات و الم

نے حال بماند و وقت نے ذوق متہم
نے ہنرم وین نہ او ہم گشت ہم

یہ بزرگو۔ فان فی الواحد القہار است اگر اورا تو در شانے شینے بینی تحقیق

دلی این قدر ہفت من تغلیہ کنی کہ توی بہ سوس نیست این شیخ فانی بچوں معنی باقی است

من الانزل الی اکابہ ما سول فی امان اللہ و انہ است منور

خود کار است کار و بیرون ہر کار است اورا مار و پد ز زادہ است او یکے ازاں افزاؤ است
 وَمَا قَلْوَةٌ وَمَا صَلْبُوهٗ وَلٰكِنْ مَشِيْدَةٌ كَهْمَا حَكَايَةٌ هَمْ ازاں مجاز است
 طائفہ طبعہ نہیں ہم باشند کہ در انواع تجلیات بتلا اند تجلیات تہ بہت تجلیات جلال است
 تجلیات لطف تجلیات جمال است ہر چہ بہت عظمت و سمیت و کبر یا و رفت کشد
 ایں راضفت جلال نامند و ہر چہ قیادت کرد ہات شرمعی کند و صورت خیسہ چناں کہ
 ستور و خز و غیر آں و موزیہ چناں کہ مار و کرشم و شیر و گرگ و غیر آں و ایں راضفت تہ نہا
 ارا لطف و جمال ہر چہ بالقاد ایصال راحت است و اثبات کراست ایں رالطف نامند
 و ہر چہ از ملاح و حسان باشد و از دلالت غنچ بود و از کرشمہ و نماز اشارت برد و غیر اں ایں
 تجلی جمال خوانند اگر چہ تہر جمال اغویں اند لطف و جمال اثناں تو اماں باشند تحقیق خود
 ایں است جلال در جمال مندرج است و جمال و جلال مندج حسن ماقتبت ایں خط است
 جز ایں نباشد کہ مختتم بر تجلی جمال می باشد بدستہ کہ مقصود و مطلوب او بود امیر المؤمنین
 حسن علیہ السلام در آخر وقت می گریست پرسیدند فرمود اقدم علی سعید لہم ادا
 تجلی جدید است تا بکدام صفت باشد عظیم خوف است ایں آہ تجلیات اختیار نمیست
 تا او چہ سازد و چہ باز دتا در کین علم نفسی چہ چیز باشد ہم ازین حضرت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 فرمودہ است وَكُنْتُ اَعْلَمُ الْغَيْبِ لَا اَللّٰهُ كَثَرَتْ مِنْ الْخَيْرِ تجلیات را
 نہایت نیست بر ہیچ یکے دوبارہ صورت نموده است و کذاک و کس را بیک صورت
 در ایں چنین گردا بے افتادہ اند زبان شاعر نالہ می کند ۔ بیت

ممانم بچہ گرد و آخراں کار مرادل والہ و معشوقہ خود کام
 و بیومی بیچارہ سکینے است اورا گے نمایند گے رہا بند گے کشف گے استناز
 مواہبت گے اتد بار گے خوانند گے براند گے نوازہ گے گے کہ از ہاں سوختہ فروختہ ایں
 ریختہ بختہ ایں در دمند مستند ایں سکین مستکین ایں بیچارہ در ماندہ ایں آمدہ نا خواندہ

اخوف الخائفین باشد ضرورت بیم آن دارد که در ہاستہ ماند و در باش غیرت بدور
 انذرو اللہم احصنا من الخوف بعد الکو من الخوف الخائفین باشد ہر روز
 و ہمیشہ در آہ و نیاح و بکا و اضطراب گذارو ہمیں غم وارد۔ بیت
 تاجہ خواہد کردین و وریتی زین کما دست او در غم با خون من گزردش
 حسن عاقبت این بزرگواراں باشد کہ در حالت آخر نیت تجلی ذات و مہیاں
 صفات باشد رَبَّنَا اَتَّخِمْ كُنَا لِقَا وَاخْفِرْ لَنَا اِنَّكَ عَلٰی كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ و دیگر بیت
 کہ بر خواستہ از خوشنیتن است سیر آمدہ از جان و تن است استرسال نفس مع اللہ کردہ
 ہر صفحہ ہم بر و بر و اورا طرفہ دیگر لحوہ و لحنہ نیت دوزخ و ورخ دارد ظاہر کوا
 فِيهِ الرَّحْمَةُ وَبَلَدُهُ مِنْ قَبْلِ الْعَنَابِ و بہشت بہشت تو نسبت برو
 و ازین بہت نیت ماندہ است حسن عاقبت او این است کہ محتمل ایمان ہمہرین
 ایمان باشد استوار ایتاودہ است او پوزخہ و بہشتہ و نیتاودہ است شبلی گوید
 لَوْ خَيْرٌ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ اخْتَرْتِ النَّارَ لِمَا فِيهِ
 مِنْ خِلَافِ النَّفْسِ جَنِيْدٌ فَرَمُو - هَذَا كَلَامُ الْاَطْفَالِ لَوْ خَيْرٌ بَيْنَ
 الْجَنَّةِ وَالنَّارِ مَا اخْتَرْتِ شَيْئًا اِلَّا مَا اخْتَارَ اللّٰهُ تَعَالٰى اِنَّ اَبَانَ
 تَرَ اَنْدِيشَہ با پد عیسی و کیتی کد امی و کجائی مال تو بچہ کشد تو کد ام قماشی و از کد ام خلی میاں
 مرغانی و یار جلی اما خوش وقت تو کہ بنیم نشستہ و افتاودہ خواستہ و افرودنتہ
 روزگارت بسر بروی و میری۔ بیت

نزدیک فوسن ہر دم ہزار بار فوسن نزدیک در بیج کہ ہر دم ہزار بار در بیج
 اکنون با پدید و انت کہ ام عمل باشد کہ ہاں امید بر حسن العاقبت شود یک
 عملے است کہ نازک ترین اعمال است و آسان ترین اکتساب و دفع خطرات کنی
 تا چنان کہ غیر خداے تعالی و حضور او و شہو او و غیر او در دولت نباشد و نفس تو

از یار و گروہی پاک شده باشد حاصل نفس پاک و دوسے توجہ بارہا این سخن گفتہ ام
 وحی گویم این چنین را نوزوہ سہم گویم کہ عاقبت بجز شو و یک سہم برائے تقدیر ازلی
 و ایشیہ ام و زنا و بیہودہ جوہر دوسے بخالق الحیا و المات آوردہ است وجود از نزل ام و المات
 اللہم ارحمنا بحبیبک و امتنا بحبیبک و احشرنا فی نیر مروت
 المحبین لک اللہم اللہم والسلام

مکتوب دوم

بجانب مولانا محمد معلم و بعضی یاران دیگر گجراتی
 السلام علی من اتبع الهدی و سلامک مساک التقی و
 سبیل سبیل الرضا صدق و بقیہ طرق حق مقرر و محقق دانستہ کہ
 سبحانہ تعالی خالق افعال العباد کما هو خالق افعالہم بیا بدست
 سیدان است کہ در منظر او حسنات و مہرات آفریدہ و شقی اوست کہ در مشہد او ہیبت
 و بیستات فعلی ہذا مردم در نحو و تامل نظرے کند و لیضع نفسہ و برائے ہر یکے را نحو
 و مقررے ساختہ اند السعدی ان سعدی بطلانہ و الشقی من شقی
 فی بطلانہ عبارت از علم نفسی اوست تعالی بدانی آن کہ او نعم عاقبت می خورد
 و برائے آن را اوست و پائے میزند بجهت او نیک بخت از شکم ما و راست چوں
 یا شدہ بی اندازد و زخ و بہشت غیرے دہد او از دور نیماں و بہشتیاں انبائے فرمایہ
 و تو بہنیم و غرم و خوشاں باشی در روز چہ عذاب است یکے عذاب حسنی است
 کہ اہل دین علی العموم از اں حکایت گفتند و دیگر عذاب تنہائی با قلق و اضطراب
 است و دیگر عذاب حرماں از شہو و جمال رحماں است و دیگر ہر یکے ہیں و اندازیں
 عذابے کہ من گرفتارم کے دیگر نیست نیم بہشت حسنا چنانچہ گفت اندامنا وصلنا

گفتہ اند

و دیگر آرام و قرار و دیگر مشہور و مجال جلیل الجہا علی الاطلاق و الساعات متجدداً
 و متوالیاً بحسب مطالب الخدم ہاں وہاں و رہین گفتار تراطلیے و رہنے رہیے و پرنے
 حاصل شد یا نہ اگر شرط طلب اسباب حصول مقصود کجا اضطراب و دم سرد و چشم نم کور
 بیت۔ ترسم ز کسی بکعبہ کے اعرابی : کیں مدہ کہ تو می روی بترکستان است
 مجنوں را گفتند اگر تو در بستر لیلی باشی و لیلی بر مراد تو نباشد حکین گفت
 من بر مراد لیلی باشم۔ بیت

اگر مراد تو ہے دوست نامرادی کا : مراد خویش و گریار من نخواہم خواست

ہیچ میدانی کہ دریں سخن کدام در و در مندی کشادہ است و کدام ساز و سوز
 در ساختہ است چکنم کار افتادہ باید بچاہے گرفتار شدہ باید تا ازیں ریزہ چینی
 تو اند چید لاجول و کلاوتہ الاجالہ کجا افتادم یا باں عزیز و دوستان شفیق سلام
 دعا سطلو کنند ہمارہ تجسس متحقق احوال خود باشند باید کہ از مزید نقصان خود
 خبرے باشند غافل مباشید گنج ہائے عشق جانچو اگر مقصود بہ امن نیست باید کہ در
 طلب دامن گیر تو باشد و بقدر وسع و امکان بارعایت اسباب آن بود اگر اقتدای
 واقعاتی در معرکہ مردمان نمی توانی کرد بارے نعرہ مردوزن اگر بجائے نیست تپاکی
 باشد۔ بیت

گریار نمی کند قبولت خود باستم زلف او بند

اگر کارت قلب افتاد و در بر قرار نہ ہند بر درہ نشیں۔ مصرع

بر درہ نشیںم گرا از خانہ برانہ

بیچارہ بت پرست محبوب را گم کردا والبتہ در وہم ادو وجدانش و رہین
 حال صورتی ساختہ اور نامش نہاد و می پرستد ترا این باید کہ مقصود خود را ساعت
 فساعت زماناً قرآناً حاضر و شاہ تصور کنی وہم بدین خیالات قریبتی و محبتی در میان

نہی بجلہ اللہ چنانچہ آں بت پرست ازال صورت پرستی فیضی از معبود و خودی یا بد اگر
 ؟ قلتسا لہم مرا استوار نمایداری فلنسا لہم۔ کذا لک این تصور حقیقت را فیضی از حقیقت
 نصیبہ شود از ان قسمت نصیبہ شود کہ حسین مستورانا الحق گفت و با نیرید سجانی ہر چند
 این انا الحق حق نیست و سجانی از جہاں انسانی است و لیکن از ان شمس و قمر و ازا
 شمع انور پر تو سے ہر وہے ما فتہ است موسیٰ علیہ السلام رویت خواست گفتند
 کوہ را ہیں تجلی ما بروے شود اگر بر عکس عکس تجلی قرارت باشد چنان بود کہ مارا بہ بینی
 اکنون تو بہاں کہ طلب موسیٰ علیہ السلام ضائع زرفتہ است بشری مائی محظوظ
 چنانچہ بہ بین این تصور و این ترتیب تا کجا رسانید ہیں کہ از اثر آن موسیٰ علیہ السلام چہ
 خبر میدہ **قَبِّلْتُ إِلَيْكَ** پس آن کہ عکس عکس مشاہدہ شد بضرورت رجوع
 ہم بسوے او شد و از ہمہ چیز فارغ آمد پند بستو گو کش دل اصفا کن خود را از حق دور
مَا لِي لَمْ أَقْبَلْ قَوْلَ الْغَاثِ إِذْ قَالَ يَا قَوْمِ أَوْبَقْتُمْ بِالْبَيْتِ حَتَّىٰ يَأْتِيَ الْبُرْجَانِ
 اگر تو این وہم دوری را از خود بد کنی و قرب حقیقی او را در تصور و تخیل خود قرار سے وہی
 عجب نباشد از انچہ موسیٰ گفت **قَبِّلْتُ إِلَيْكَ** ترا ہم فراغے سکونے قرار سے با مقصود
 خود باشد کہ ہمیں است **بِوَصُولِ الْبَيْتِ** دوراے این راہ فرجے و در سے دیگر نیست و اگر کے
 بسبب من الاسباب بدور رسید چنان کہ گرسنہ را طعام داد و تشنہ را آب داد اگر
 ازین صفت قبول افتاد و حسب این تصور و تخیل در دل او متکلم و مستقر شود پس آن
 قالیض بدان دولت گرد و در حدیث است خواندہ باشی کہ فردا امتنا و صدقنا
 با بہشتیاں گوید ہر تمنی و تہمتی کہ و رقاطر شاہ بود رسید ایشان گویند بی یارب بل ازینہ
 خداوند تعالیٰ گوید بایشان **سَبِّحْ آرزو سے دیگر و آرید گویند لکن فی عیش و راحة**
وخلود و صباحة الا خداوند تعالیٰ با آن نفلت آہنا پیام گوید نمی خواہید کہ مرا
 بہ ہمیند گویند بی یارب باقی تصور معلوم نظارہ شو این قدر طلب سخت در دل

ایشان نہا کہ ایشاں گفتند بے یارکب میس آن برایشاں تجلی خود کرد این قدر لایا بدست
 معشوق عاشق را خواہاں است و لیکن غیرتش بریں میدارد کہ طلب از طرف عاشق باشد
 تحفه سخن است این علماء در مقالات اصول کلام نویسنده کہ در ویدۃ اللہ فی المناہج جہانگیر
 مرد دانشمند است و مخلق این سخن را بر شاگرد فرمود و بخت و دلیل اثبات کرد و متعلم عقیدہ بر آن
 بریست و آنرا یقین دانست عجب کاریت نہ است در طلب و در سرفرازی نہ این شاگرد
 را چنانچہ گفتند۔ اقل حیض ۳ روز است و اکثر اوہ روز حکمے دانستند امرکان اورا
 ایمانے آوردند فقط اسبج شبے بدیں غم و بدیں طلب و بدیں آرزوے سختند دے سر دے
 و چٹے نمے و سینہ گرے ازیشاں روے نہ نمود و فعلی ہما مردمانے کہ تقدے انکار کنند
 ہمہری قیاس باشد۔ مولانا محمد سلیم و خواجہ نصیر الدین عماد و مولانا شعیب و مولانا علاؤ
 جہانگیر و اصحاب دیگر تسلیات مایلیق بجاہم از ما مطالعہ فرمایند والسلام۔

ن جہانگیر

مکتوب سوم

بجانب قاضی علم الدین بہر چچی

فرزند دینی قاضی علم الدین علی محمد یوسف حسینی مطالعہ کنند و مقرر خاطر
 گردانند بہ انکہ چون آئینہ دل صاف شود و زنگار طبیعت و عظمت صفات بشریت
 از دل محو گردد و قابل قبول انوار غیبی شود در بدایت حال آن انوار بیشتر مثال برق و
 لوامع و لوانج پیدا آید چنداں کہ صفای زیادتی می شود آن انوار بقوت تر و زیادتی تر
 می گردد و بعد از اں برق بر مثال چراغ و شمع و مشعل و آتش افزونہ شود و آں گاہ
 نور ہاے علوی پیدا آید ابدا بصورت ستارگان بعد از اں بر مثال مادہ بعد از اں
 بر مثال خورشید پیدا گردد و گاہ گاہ ہمزاء چند از خورشید در روشنائی و تابش زیادتی
 باشد پس بدانکہ ہر نور کہ صفت برق و لوامع دیدہ شود بیشتر از برکت و ضو و نماز باشد

و آنچه در صورت چراغ و مشعلہ و مانند این دیده شود و آن نور سے باشد کہ از ولایت شیخ است و یا از نبوت حضرت صلی اللہ علیہ آکہ وسلم و آن چراغ و مشعلہ دل او بود کہ بدان مقدار منور شدہ است و اگر بصورت قندیل و مشکاتہ بیند ہم ازین معنی باشد کہ گفت شدہ و اما آن چہ در صورت علویات بیند چون ستارہ و ماہتاب و آفتاب ہا آنہ انوار روحانیت ہو کہ بر آسمان دل بقدر صفا ظاہری گرد و چون آئینہ دل بقدر ستارہ صافی شود و نور روح بقدر ستارہ پیدا آید و چون ماہ شکل بیند اگر تمام ماہ ہو و بدانکہ دل تمام صافی شدہ است و اگر نقصان دار و بقدر نقصان کہ درت باقی است و چون آئینہ دل در صفا بکمال رسد قابل نور روح گرد و بر شمال خورشید بیند چنانچہ صفا زیادت تر خورشید در خشتان تر تا وقت ہو کہ در دوشنی ہزار بار از خورشید تابان تر ہو و اگر ماہ خورشید ہر دو یکبار بید ماہ دل ہو کہ از عکس نور روح منور شدہ است و خورشید روح باشد کہ دیدہ شود و اما ہنوز از پس حجاب طالع می شود تا خیال او را بر صورت خورشید سے بیند والا نہ نور روح بے شکل و بے صورت است و گاہ ہو کہ بر توانوار صفات خداوند عزوجل بر قضیہ من تقریب الیٰ تشابہاً تقریب الیہ ذرا عا استقبال کند و ازین حجاب روحانی و دلی عکس بر آئینہ اندازد و بقدر صفا آن بنماید اگر کسی گوید چگونہ توان دانستن کہ بر تو صفات خداوند است جواب چنین گفت اند بچہ از انوار صفا حق مشاہدہ دل شود و ہاں نور معرفت او گرد و و تعریف خود ہم خود کند و مگر یہاں پیدا آید کہ بدان ذوق و ماہدہ نتیجہ می بینم از حضرت بیچوں نہ از اغیار و این معنی دوتی است کہ در عبارت دشوار آید و گفت اند انوار صفات جمال مشرق است نہ محرق و انوار صفات جلال محرق است نہ مشرق عقل و فہم اینجا بجا زد و گردن تواند گشتن و گاہ بود صفای دل بکمال رسد **سَمِعُوا نَجِيمَ الْاِتِّشَانِ الْاِحْقَاقِ وَ خَالِفِ سَمِمْ** پیدا آید اگر در خود محقق بیند و اگر در موجودات گرد نیز بہ حق بیند انا الحق و سبحانی اینجا بجا نماید

چنانکہ آن بزرگ گفت ما نظرت فی شئی الا ورائت اللہ فیہ فریادگان بربا
مال آقا زکند - بیت

مرابے من پرید آمد ہم ازین بجز چشم : کنوں در میں میں معنی چینی نے کیست حیرت
آں نور حق تعالیٰ عکس بر نور روح اندازد و مشاہدہ بازوق آئینہ تہ بود چوں نور حق تعالیٰ
بے عجاب روحی و دلی در شہود آید بے رنگ و بے کیفیت و بیحدے و بے مثلے و بے
اشکارا کند متک و تکلیف از لوازم او شود و اینجا بہ طلوع ماند نہ غروب نہ بہین نہ بسیار
نہ فوق نہ تحت نہ مکان نہ زمان نہ قرب نہ بعد نہ شب نہ روز این جا نہ عرش است
نہ فرش نہ دنیا است نہ آخرت قلم را این جا نہ شکست زبان را حرکت نہ ساند
محل در چاہ عدم فرد رفت و فہم و حکم در باو بیہ میرت گم شدند اکنون تو دریں
حسرت می گداز کہ در مقام بعد باشی در حسرت نایافت بہتر ازاں کہ در مقام قرب
باشی در عجب یافت کہ آن عجب مقدمہ زوال است نباید کہ از دوری این مقام
واز باہولی این کار در خاطر آں برادر فتورے و نفورے رو نماید و راہ گریز پیش گیرد
الفوار من الایطاق من سائن المرسلین بر خواند در پیشتن و گفین این خوف است
ز بہار تو سید می بچ مال بچ کس را جا ز نیست این جا کار بے علت است -
فلام را اگر چه از عیش گیرند چه زیاں دارد چوں خواجگان نور نام نہد بسا کس بود کہ آتش
بت بردارند و بطرفہ یعنی چنان بر گیرند کہ ہنوز سجد گاہ در پیش بت کہہ گرم بود کہ در
از ہمہ ملک و ملک در گذرانیدہ باشند و در صفت رسانند کہ اگر انس و جن و ملک
ویرا باز طلبند نشاں نیابند مگر و ان شوند و گویند این پہ بود و چه شد جواب دهند
فقال بلای دیدی ہر چه خواست کرد چوں و پیرا دریں حقرت با نیست و علت را
دخل نہ با ز گردید و چوں و پیرا در عالم انسانیست خرج کم شد کہ ازاں جا برآمدہ است
حق تعالیٰ آں برادر را طالب خویش گرداند قوله تعالیٰ **وَإِن يَرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا**

حامل الامر صاحب دولت را بتای مرتج و منتهی حضرت تعالی خواهد بود و رسیدن
 اول عهد السنّت بِرَفِيقِهِ طینت روحانیت و ذرہ انسانیت او خیر مایه رشاہتہ
 کہ انّ اللہ عزّ و جلّ خلق الخلق فی ظلمتٍ ثمّ سرّش علیہم و یورک بر آن ناطق
 است و در جرحہ جام است ذوقی بجام و سے برسانیدہ اند کہ اثر آن ہرگز از کام
 جان و سے بیرون نہ رود و زندگی و سے بدای دوستت و قصد آن نور ہمیشہ ہرگز و
 معدن خویش است و با این عالم الفت بگیر و یکدم ترک آن شراب نتواند کرد
 چنانچہ گفت اند بہیت

عشاق تو از ازل چو آیت اند بہ سرست ز بادہ الکت اند
 پروانہ صفتاں ہاں از عشق کہ کمنہ جذبہ الوہیت و گردن ایشان عیدہ
 السنّت بِرَفِيقِهِ افتادہ امروز چنداں بہ پروبال گرد و سراقات جمال شمع جلال
 پرواز کمنہ کہ بر قضیہ من تقرب الی شایر تقریب المیہ خدو عا۔ استقبال
 کنند کہ بدست جذبہ موجن باس الحق تو از حق عمل الثقلین او را در کنا
 وصال برکشند و گویند تا چندین پروبال در ہوا سے ہویت ما طیراں توانی کرد این پروبال
 در آشیانہ وَالَّذِي جَاءَهُدُ اخِينًا و در باز تا برنت گفتند لَيْسَ لِي عَلَيْهِمْ حِسَابٌ و بالے
 از شمع انوار خویش ترا کرامت کنیم فَعَدِ عَالِدًا كُنُوزًا مَن ذِي شَاءٍ سرائین معنی است
 زینہا ریزل نہ شوی کہ با دلطف دروزیدنت افتادگان راحی طلبہ بگرش نیدہ ہفت
 ہزار سال سالکان ملکوت سجادہ اطاعت در خانقاہ عصمت و سلامیت تخیہ زودہ مستکہ
 عزت در کمر بستہ میگفتند کہ کار ما و اریم ناگاہ با دلطف و زید آب و خاک را کہ زیر
 اقدام افتادہ بود بر انگینت و ندا در داد اِلٰی خَابِرٍ فِي الْاَمْرِ مِنْ خَلِيفَةٍ ملاکہ گفتند
 ما را با فساد ایشان طاقت نیست نہ آمد لَيْسَ فِي الْحَبِّ شَأْنٌ و در مصرع
 با تو چہ گویم کہ تو مجنوں نہ

آرے اگر پرورشما بفریم رو کمسید و اگر بہت شائبہ فریشیم محزید اسے جان برادریا
 کہ در طلب محکم باشی کہ تر دامن دوریں راہ سحت شنیع است و باہر کہ عداوت شد
 از تر دامن شہد کہ باید کرد دوست دشمن خویش است و نیز بد آنکہ این کار بر دستار
 خواگی کسے را راست نیاید آوردہ اند کہ آن عزیز ہم در آغاز صبح اربعین صبا چو
 چشم بکشا و نظر بر جمال عشق افتاد آن جنبش عشق بود کہ چون در بہشت آمد در نگرست
 بر فور آغاز کرد این قدم مسافرانہ و روندہ کہ مارا است در بندر کاب نتواند بود
 این سر پر چمار عشق کہ مارا است بار تاج نتواند کشید مارا قدافی داوہ اند با الف نبوت
 باید ایستاد کہ بیچ چیز نزار و ظل و اسباب و چشم خدم را آتش در باید زد و روانہ لبیک عاشقا
 زد و بہشت بہشت را وداع کرد و چون بہ بہشت می رفت با تاج و خلعت بعفت
 مقرباں بود و چون در راہ عاشقی و طلب آمد عورت پوشے نمی یافت - بیت
 دانی کہ چہ بود مشرط خرابا بت تخت چہ تاج و کمر و کلاہ در بازی چست
 ہر ذرہ از ذرات آدم این نعرہ عشق بر آوردہ - بیت

اے قبلہ حقیقی ہمارے رخ کہ مارا چہ گرفت دل بگی زیں قبلہ مجازی
 آرے آرے دزیر سایہ در خان بہشت سبق عشق نکر از توان کرد و خانہ در شارسنا
 اتلا باید گرفت و در بیستماں بلارا لازمست باید نمود تا تحتہ الیلحہ مول علی الاشیاء
 اولہ حیات و آخرہ خیات دست شود کہ الہجت اولہ مکر و آخرہ قتل ازین جا
 است کہ گفت اند کہ بلا در محبت و ریا چہ خاکہ نمک و روغک سر این است کہ
 گفت - بیت

آسایش است بیخ کشیدن بوجے آنکہ چہ روزے طیب بر سر بیمار بگذرد
 این دانی چست ہر آن صاحب ہمارے کہ بر عاشق خود ناز کند داد جمال خود
 نداوہ باشد داد جمال حضرت پاک او آں ست کہ اگر فرود اخطاب آید کہ دریا

تو گوی در بیخ باشد چنان جمال را از نظر چو منی کسے گفته است بہیت
 طاقت دیدن رخ تو کراست بہ من مسکین شنیدہ حیرانم
 اسے برادر آں روز کہ لیا طاعت گسترانید ندہمہ مراد ہمارا آتش در زدند
 ایں کہ آں سالک اول قدم آدم صفتی صلوات اللہ علیہ سی صد سال خون جگر بر خسار
 بارید و ایں کہ نوح برگزیدہ بترا نہ لیس ہر اہلک بر جگر آوردہ و ایں کہ خلیل راعلہ
 نخلت پوشانیدہ پس آں گاہ نمرود طغی را بروے گماشتہ در منجیق بانہادہ
 و ایں کہ یعقوب را ہشتاد سال در بیت الاحزان سوختہ و ایں کہ یوسف بر سر چہار
 بازار مصر در صف بندگان من زید کردہ و بچہ درم ناسرہ فروختہ و ایں کہ ذکر یارا
 پاہ و پارہ کردہ و ایں کہ ایوب را ساہا در مرض سرطان سرگرداں کردہ و ایں کہ
 موسیٰ سوختہ اصراف گویاں گشتہ او ہمہ سزائست کہ سوختہ گفته است رباعی
 بترجم نظرے جانبہ خواہی کرد بہ لیکن آں ناز کہ درت کجا خواہی کرد
 حسن راقا عدہ جو راست بتامی دانم بہ باکہ کردی کہ بسعود و ن خواہی کرد

بیت

مرایار لیت در خاطر اگر گویم کلام آاد بہ جانے مبتلا گرد بلکے خامن عام آاد
 اے برادر و ربانی ست و مقصود ہی مرد باید تا گوید یا جاں بہ ہم یا بمقصود ہے

ن ہے برادر ربانی
 ایں مقصود ہے

رسم گویم بیانگ بلکہ بہیت

یاد بست آریم سرے یاد را ند از ہم سر بہ یا بکام دشمنان گردیم یا سلطان شہیم
 ایں گوہر شب چراغ است و غزقش ایں است کہ در میان موج دریا سے
 خوشخوار است آں گوہر صد ہزار طالب دارد کہ برائے او جاں فدائی کنند و کونسا
 در قعر دریا فرود می روند تا بوسے از ویان بندہ مانباہد کہ غالب و اکتسے بیاید کہ صد ہزار ماہیاں بھر
 جلال در طلب تر دامنے می گردند کہ لقمہ کنند تا کسے ندانند کہ چہ شد و کجا رفت ۔

ن در آید

حربانی

بادل گفتم مرا مبر پر در او ۛ کو پاؤش است من نام مرا
 دل گفتم برو حدیث بیہودہ گو ۛ یادیراؤ کشند یا بر در او
 چوں قدمے بغلت کسے خواہد کہ دریں راہ تہذیب نگ یمن قعر و ریایے جلال
 کہ در بان این در گاہ است بر فور آغاز کند و گوید مرا نمی شناسی من آنم کہ اہل
 آسمان اول آداب تسبیح از من آموختند و اہل آسمان دوم آداب تہلیل از من دانستند
 و اہل آسمان دیگر بچنین مسند تدریس تا بر فرق گنبد اخضر انہا وہ بودند ہمہ دولتہا
 در با خیمہ تا طر از لعنت بر پیشانی ما کشیدند و بر سر کوسہ شرع محمدی بعد این بنشاندند
 اکنون یا تاج اخلاص بیارو یا بقرآک مانی ساز تو مرد دینی و این لعین بر آسے
 ہر دو نے از جاے خویش بجنبہ دوسر فرو دنیا رو بکبر عظیم دار و تا صدیقے در ملک
 پدید نیاید و عیار سے پاکباز سے دریں راہ قدم نہ نہد او از جاے بچند والسلام۔

مکتوب چہارم

بجانب قاضی علم الدین

فرزند دینی مولانا علم الدین دعائے محمدیوسف حسینی مطالعہ کنند و بدانند بار سے
 دوست دربر و آل کہ روزگار قلب بازو پر دروا نکند نہ دربر و نہ بر در ہر دم بہوایے

خوشی بتر مہیات مہیات - بیست

نہ یک فسوس کہ ہر دم ہزار ہا فسوس ۛ نہ یک ذریعہ کہ ہر دم ہزار بار ذریعہ
 اگر ترا چیز سے پیش می آید بر من می نویس و انکہ نمی آید روا باشد کہ خوش غوری

و خوش خسی والسلام

مکتوب پنجم بجانب بعضی مریدان و معتقدان شاه

✓ **مسلم علیہ السلام** جو در خاطر می بخیزد از چشم دوری بدل حاضر می
یغادب العین حاضر بدل : **مسلم علیہ السلام** ایغادب حاضر
یا قرة العیون یا قرة العیون : من بے تو سحر نازم بے باگو تو چونی
گلخن تلمبے عاشق جمال پادشاه ہے شد پادشاه را ازاں علم دادند حمام او در گذریم
پادشاه بود هر بار که او گذشتے عزت و عظمت پادشاهی را طمے بر آوردے روزے
چنین اتفاق افتاد که پادشاه کرشمه مشوقی را با علم دولت پیوند داده بود و نظاره عاشق
می بایست گلخن تاب حاضر نبود و تاو کے از سرشت پادشاه جدا شده بود و در
نیافت خالی رفت وزیر زیک بفرست در یافت که او تحمل شد و سے بر زمین
آورد و گفت شاه را که اے باید و تیر کرشمه را برفی شاید اندیشه را پیشه ساز
بداں که من چه بستم بر سر گرد آبی بودم صیافے می گذشت دیدم که چندے
زمین آن گرواب می گردند ما ہی گیر با خود گفت ویر بازا است که دریں حوض دلمے
نیند انست لم می نماید که ماہیاں بسیار شده اند سگک نظاره کردند با خود اندیشه کردند
که این صورت هوای نمی نماید عجب نباشد که ما را بدام خود کشد ماہیاں صنف
بوده اند بعضے حازم حکما گویند **الحیرة صواعظین** قیامت بوعده قابل صادق اثبات
یافتہ است پیش ازاں که وقوع باشد دنیا که عروسے پیوفا است فریبده لایقا است
اعراض اند و توجه بحق الحقیقة پیشه مرد عاقل و شیوه علامت قرض بود زادت را که
یار با وفا است و ہمیشہ با صفا خستیمار باید کرد و روسے بخدا آورد و این را با عی را
سے در هر دو نسخہ عبارت بے ربط همچنین است غالباً بعد از **سوغ من** "قبل قیامت بوعده" عبارت در کتابت نیامده

مشقی و ثلاث در باغ ساخت - رباعی

در هر دو جهان هر چه شود گوشتو گو
وز دور زیاں هر چه شود گوشتو گو
مشغول بحق باش ایروز و کون
وز خود و زیاں هر چه شود گوشتو گو

نقد تا در پانصد همت اوست والسلام -

مکتوب ششم

بجانب بعضی مریدان

در مقالات سادات اثبات یافته است شعر
العقل عقیلة الریحال : والعشق عقل العقال
العقل یقول لا یحط بالحیل والعشق یقول لا یحبال

عشق سه حرف است و هر سه صحیح است علت را سماع فرجه نیست عشاق را

مردم استماع و یوانه خوانند و یوانه چه باشد آنچه دیوانه حرکات و سکنت کند حرکات و

سکنت او بران نسبت وار و مرد شاعر نسبت اصنافت در یک گره بند و رخسار

را از اضافات بیانه و شمع و چراغ نسبت و هر باقیات بر خواص عشق بگدام ساز در با

که گوئی نکرت را بچوگان فهم در صحرا استوی الاطراف انداز قصه چه نویسیم سخن در از

می شود شنیده باشی لیلی مرد و در پرده عزت استتار سے گرفت مجنوں ہماں کہ محبوبیت

چسنت را جنت ساخت تیر و ہم بردش رسید میان در گاہ استوی قیلوہ خوش

کرد ہاں وہاں تا تو پنداری کہ جز او چوئے ہست نظارہ و اندیشہ را پیشہ ساز حق الحقیقت

بظارہ شو شنیدہ باشی پا و شاہی پیالہ ایتلاخ حصر باوے چه رہنوی نمود القصر

بطلو ہا در دیواں رومی کہ بند شومی را از خود پریدہ نظارہ کن - شعر

تا چند و لا بایں وآں آویزی بن آنگاہ شوی مرو کہ ز نہا نیزی

ن جنسیت
ن چسنت

تجیل چرائی کنی خانہ خراب ۶ خود کارہ چرائی شوی چون تیزی
 یوم الحشر مردم ستانہ خوش نمایند از ہیبت آن روز ضابطہ عقل را بہو اہل
 وَتَرَكْنَا النَّاسَ لِحُكْمِهِمْ لِيَسْكَرُوا وَلْيَذُكَّرُوا عَلٰى اَللّٰهِ ذٰلِكَ اَيُّ طٰلِبِ
 جمال ازلی در آن حالت در تحسین و تحقیر باشد بگوئی حقیقت معلوم شدہ است کہ او تعالیٰ
 بفضل خویش تجلی جمال کند گرفتار مبتلا در آن خیال باشد نظرے پس آن غلیظ ہوتا
 ہیں۔ بیت

قیامت چو بدیواں حشر پیش آند ۶ میان آنہم تشویش در قومی نگریم گفت
 من بگوئیں ہوش شنیدہ ام طلبے با مطلوب خویش بعد نالہ و زاری و بجزئی
 الہی ذائقے کہ در ترقی عزت و کبر یا مستر است یک نظرے بلطف خویش پس از زانی
 فرما پس آن ہفت طبع و دوزخ را بر تن زار من گمارا الہم من این رباعی از خواجہ خواجہ
 شنیدم۔ رباعی

صوفی شوم و خرقہ کنم فیروزہ ۶ وردے سازم زور تو ہر روزہ
 زبیل بدست دل دیوانہ وہم ۶ تا از دور تو ورد کند در پوزہ
 کرتے ہفتے و ہشتے این مصرع را اگر کردہ است ایفلاں۔ مصرع

تا از دور تو ورد کند در پوزہ

این جملہ از لوازم و لواحق حازم ہما حازم دید کہ ما ہی گیر و ام را ساختہ می کند با خود
 گفت اگر از حازم کہ حزم کار است فائل شد م تدبیر را کہ زبیل تدبیر باشد فرو داشت
 نشاید خود را مردہ صفت ساخت تاں شدہ بروے آب رواں شد صیاد گفت
 ما ہی می رود بہر دو کوجب تہا شد کہ گندہ شدہ باشد شخصے مویزات را در میضاب ہنر و اب
 بلخوم ریختہ ہشتاں آئینہ شہا نکلیے بود شہوت نفسانی کہ خراب انسانی را باشد

سہ صیاب یعنی طرفہ آب کہ در وضو کردن بکار آید یعنی بدہنا۔ لونا۔ ۲۱

اسیر خود ساختہ از خانہ بدر آمد عورتے را کفن چسپیدہ در جنارہ و اسکتہ بودند گلے و
 کافورے بر و مالیدہ آن خمار تمگار تحقیق گماں برد کہ عروس را جلوہ دادند سلیم شہزاد
 تسلیم کردہ غلطیدہ باوے کہ کینزے خوردہ باوے مست از دستے مستے دست
 انچه بحقیقت کار بود بر آن عروس جلوہ کرد۔ پیست

ہاں اے دل دیوانہ بخرام مہینا : کا نذر خم و پیمانہ تنہا ہما و دیدم
 ایں حکایتہا ہمہ گویند موضوع ہست ماہی رزاع و بوم و غیر آن اما تحقیق
 نظر کنند ہیچ یکے از فیض حدیث خارج نہ اند در معرفت حیوانات می نویسد
 موشے از جملہ موشاں کہ میاں ایشان پادشاہست میر و دبالا سے بلندی می شنید
 موشاں ہمہ بیرون می آیند تو تے کہ ایشان دارند می چرند اگر مزاحمے و یا خصمے
 می بیند خبر می کند ایشان در سوراخ میر و ند و اگر موش پیر و بزرگ می شود موشاں
 می گویند پیر شد را ہی نہ اند جمع می شود و را می کشند جو اں را می نشانند نظارہ کن
 اگر ایشان را از فیض نصیبے نباشد ایں ہمہ نسبت بانساں دارد کجا حصول وصول شد
 اعطی کل شیء خلقہ ثم کھدی ہذہ خواستہ است در تفسیر کثافت می نویسد
 ہر چہ ہست ضار و نافع خویش را می داند بعضے افامی از عمرانات بعید بلکہ ابجد بطبعیت
 کور می شوند از اں بادیہ کوہتاں در عمرانات می آیند در باغات در می شوند در
 کشت زار باح بعضے دالان بزرگ را بچشما سے خویش می مالند و می ساینند چہ ہا
 کور بودہ بینا می شود انچه من مشاہدہ کردہ ام اگر بنویسم در از تر شو و ایں قدر حسب
 العاقل باشد و آن ماہی فافل کہ حرم نہ داشت در ہر طرفے خزید البتہ گرفتار شد
 اے دوستان شفیق و اے برادران عزیز ایا کورن حجات لاجل بغتہ التفکیر
 بیاران دیدم کہ خفتہ ماندہ اند۔ طیفور از نور حضور و از ترتیب نکور نصیبے تاسے در جنبہ جو
 سہ این تمام عبارت ہر دو نسخہ ہمچنین بے ربط و قوم است۔ ع ح۔

داشته بود ناگهان در قیص را کشاده دید التماس پیوست الهم ارحم الراحمین واغفر لی
از حضرت عزت تقدس و تعالی باصوت بگوش ارادت استماعی شد که اذْهَبْ
فَقَدْ عَفَرْتُ لَكَ وقت انبساط و انفساح او یافت گفت ای همه را بیا مزیدی

فرمان آمد آمرزیدم قدم عبودیت را در مقام فضول نهاد گفتم ابلیس را بیا مزید
نکبتے پروا نش زود داد آتشی است تاب آتش تواند آورد و تو خاک کی غم خود بخور بسیار

میاراں رازخار پایش مفرش عیار نہ پائے ازین راه کیش

تا در نہ زنی بهر چه داری آتش هرگز نہ شود حقیقت عیش تو بوش

نوعاً اخر چند سلسله عارفی و چند ملکه ہائے بسیار دین اسلام را زیاں کار آمدند

چنان کہ فرید عطار و جلال رومی و محی الدین ابن اعرابی سخنے مرخوف و بذاتہ مخروف
اصطحاب الفصول والابواب التزام و انتظام و اشتم نیافتیم هیچ منتجی را کہ نماز عبادت
کہ سنت موکده است و هیچ مستحی را باہتمام تمام بود بہشت بہشت و وزخ بہشت

بہشت بہشت و بہشت طاق آرام و قرار در اتباع سید الابرار و الاحرار باشد و اضطرار
و استراز و انحصار و وزخمی است در عرفان القریب و تعمیر باشد ایشان بنالذات

در دیرگرو فرمان آید معتقد و معتد شما این است آرسے صلح فتم فی مقالکم و
عقل القرآن لیس الا اذا کن فیکون آل بہشت بر لے اتباع عینتے و قربتے

است ہر کہ ازین بدو است - بیت

دوست آمد و گفت گرمی طلبی پس ہر چه نہ آن منم چرا می طلبی

فاخصموا الیہما الاخوان و اخلصنہما ایما الاقران از گفتار آن بزرگوار

طالبان نمازند مجاہدت و ریاضت و مواجیب دینداری بر باد ہوا شد شراییے را
کہ رسول اللہ بچند مشقت بذل جہود و نحو کردہ این بزرگواراں بکلمات طامات از وقت

دینداری پاک تراشیدند جب کردند۔ اللهم الهمنارشدنا وارزقنا اتباع
 جلیبک ونبیک وصفیک برحمتک یا ارحم الراحمین
 همچنین گویند کہ عشق را از عشقیہ گرفته اند عشقیہ گیا ہیست کہ از رمی و تری و ارد کہ
 بہر درختی کہ بہ پیچد و برود و برگ و گل و بار او تمام بریزد و لیکن او تر باشد ہیست
 عشق آمد و خانہ کرد تاراج مانیز ہسیم دل بتاراج

در ہر نماز دیگرے مجنوں بر آں رفتار سے کہ عاشق در کوے معشوق کشد
 آمد سے سنگے زیر غرقہ لیلی بو در آں آمد سے غلطیدے افتادہ بر آں در غرقہ لیلی
 نظر کردے رقیباں لیلی گفتند کہ منع او بضر ب دستم و جہے و جہتے ندارد و حرکتے
 کنسیم کہ سکون او بریں سنگ مانع آید خیلے ہیترم آوردند بر آں سنگ سوختند
 چاروب زدند پاک کردند باز نماز دیگر آں دیوانہ فرزانہ از خویش بیگانہ باورد و غم
 آشنا شدہ ہاں رفتار آمد بر آں سنگ کہ ہمہ آتش بود شست و غلطیدہ آں سوختند
 سوخت دو دے خواست رقیباں لیلی و دیدند گفتند اے دیوانہ سوختی گفت
 از میں کہ تن سوخت وافر دخت چہ غم دست بردل نہاد و گفت این سوختہ است
 ازال ہر و قد لاکہ رخ پستہ لب جز این بار حاصل نیست شامرو ماں عاقل ہوشمندی
 شنیدہ باشید۔ ہیست

حاصل عشقش سخن بیش نیست ۴ سوختم و سوختم و سوختم
 خداوند سبحانہ و تعالیٰ صفت دوستاں خویش با او و پیغمبر کہ صفتے و روسے
 کہ خبر آں فرود گفتند می کرد کہ بس بار بجا بردل ایشان نہاد ہم ایشان بر شمال جزعہ
 کہ شیریں تر از شکر و نبات باشد می خوردند و می آشامیدند و ایشان را ہاں افتخار و
 از خار روزگار بود دل و او شوریدہ بر آمد بصفت سطاچی از رہ گفتار پندار سخن
 گفت یک بلاے بر من ہم ازورائے سر اوقات عزت ندا خواست تو آں

طاقت آن نداری کہ زخم سپکان ما توانی کشید - بیت

پہ ہوشدار دریں شهر دوسہ طرارند ۛ کہ تہد بہر کلہ از سرش بردارند
 داوڈ و بیت المقدس نشہ ز پور را مطالعہ حی کرد کھنگے آمد بمیشیل بر صورت
 ز رخالص و نوکش از مردارید از ویدل او استجال کرد خواست بگیردش تا باز چہ
 بجگاں باشد دست را فرزند ناگیر و ش او جبت بارے پیشتر شد و داوڈ دست
 دراز کرد تمل بر نزد ہاں مسجد نشست داوڈ بر سردوز انوا ایستا و او بر نزد ہاں و گرفت
 داوڈ پس او شدہ از زوبانے بنزد ہاںے بر سطح بام شد آن ماہ سپکر آن سرودند
 پستہ لب آن یا دام چشم سایہ داوڈ بر صحن او کہ الشلطان نطل اللہ انما وزن او یا
 بچشم غلطان احساس کرو سز بچنا بند تمام اندام را ہوسے پوشید چنانچہ پیرا ہتے تبار
 ز کشیدہ باشد آن نظارہ داوڈ شد ز وجد اماں و عشق بساماں پابند شد داوڈ و دے
 بباد و ارہ و حالے بحالے سپردہ - بیت

عشق بازی نہ کار ہر سپر بیت ۛ عشق بازندہ مرد و بختہ سرسیت
 لے سپر کار عشق بازی نیست ۛ زانکہ این رہ رہ و مجازی نیست
 داوڈ صورت حال را ہر وے ندید الا آن کہ اور یار ابہ بند ہلاکت باید سپر -

بیت

چنان تنگست را عشق بازی ۛ کہ جز معشوق تنہا می نگیند
 اتحادیکہ صوفیاں گفتند نہ این است کہ دو وجودیکے شوک لاجول و کلاو
 لا جباللہ ساک ہاک گرد کل صفتی کمالک الا وجہہ وہیات و
 خویات بمقام خویش قرار گیرد و جز یک وجود وجودے نماند الا وجہہ ملکایہ
 حجب حجبی خویش را ہم خویش کردہ است چہ باشد وجودے وہیے داشت این وہم
 بعین العیاں بازگشت صوفی در قبالہ گو اہی خود می نبشت نوشت ہیچ پن ہیچ پن

بیچ صحیح شد قصہ مولانا جمال الدین سادہی و فخر بن مرتبت باقی قصہ داؤد پینیر علی السلام
بمشتن حضرت انبیا اجازت نہی دہد داؤد جاں سپاری نکر و از برگ نوازی اور یا چونہ
ہنگے گیرد نو دونہ ہمیش رہے داؤد شدیکے رایکے یکے بانو دونہ ضم کمند جلد صد شونہ
ضد الکلی بجمعاں و کایر تفعات ہر آئینہ زلت شد نوبت توبہ است

بیت

کافر نشوی عشق خریدار تونیت : مرد نشوی ظندری کار تونیت
نعت عشق این ست - رباعی
عشق آمد و خانہ خالی کرو : برداشتمہ تیج لا ابالی
من از عشق تو خوں خوردن گرفتم : تو دیرے زری کہ من مردوں گرفتم
ای احمق ورق حکایت و شکایت را در بیج مردن چہ باشد مبر عمر ابد یا بی پای
گوش دار از زبان مجنوں مقالات است - شعر
فانامن ہوئی لکلی و جلی : نہ یاد تھا خالی کا لوب

بیت

یارب تو مرا بروئے میلی : ہر لحظہ بدہ زیادہ میلی

مکتوب ہفتم

بجانب بعضے از مریدان معتقدان

از مقالات محققان است ذکر اللسان لقلقہ و ذکر القلب للولادہ
این را ذکر خفی گویند ذکر بدل می گردانند با ضروبے کہ اور است این را ذکر خفی نامند
و این را دو طریق است یکے رعایت بظاہر می کنند و ذکر بدل می گویند و دیگر رعایت
بظاہر نہ اند اما کس دل آن ضروب را رعایت نہی کنند و این نوع اثر سے

عظیم وارو۔ وگویند الذکر بالروح مشاہد یعنی ذکر کنند و ذکر حاضر باشد
بخصوص او ذکر گوید این ذکر روح باشد روح اورا می بیند و ذکر او ذکر می گوید تا ہمیں شود
وجود او ذکر روح است و ذکر السر معائنه میاں معائنه و مشاہدہ چہ تفرقہ

نکستہ کف ذبے را گاہ صبح بسیندہ ہماں شبے وقت صبحی بیند اندیشہ کن دریں دیدو

آن دید چند تفاوت است بوقت صبح خَسَقَ صَدْرُ اللَّيْلِ باقی است اما بوقت
صبحی باسم صبحی ضحوتے وارو کہ نمائے نمی ماند و دیگر مشاہدہ کہمیں گئے صورت استنا
آر و گئے باشد پیش او حجابے تنگے باشد و گئے باشد کشادہ تر و این ہمیں ہم احسان
وارو کہ عکس باشد چنانچہ عکس آفتاب در آب یا در آئینہ این را نیز مشاہدہ نامند

اما صورت صبحی ازیں برآؤ: وارو کہ آن معائنه است کشف حقیقت است استوار
ابو القاسم فرمودہ است النوار الکاظمہ بتجلی الصفات والنوار المشاہد
بظہور الذات میاں تجلی و ظہور تفاوتے تمام ہست در صورت مجاز مشاہدہ کردہ یا
معشوقہ ہا ہم برآید: عاشق در سخن خانہ یا بر سر کوسے نظارہ کند این را نیز مشاہدہ خوانند

اما معائنه نیست چند تفاوت است از دور دیدن و ہمزانو بودن و در یک بستر
غلطیدن و ہر یکے خود را بہ دیگرے سپردن و ہر یکے بہ دیگرے راز خود و مہر نہالی را
کشادہ کن چند تفاوت است۔ و ذکر این معنی معانیہ باشد معانیہ است شرکت تفاوتہ
کند چہ غایبہ ذکر و مذکور: اب شود و مذکور در ذکر و الذکر علی قلبہما آن کہ لا یغایر
بذاتہ ولا فی صفاتہ ولا فی احوالہ بجلالت اکوان است غیبوت ہر چہ

صحنی: وارو انکہ باصلہ فانی الوجود و فانی العفت است غیبوت اورا چہ اعتبار ذکر
ان صفت غایبہ غایب شود صفت فنا: وگویند محو الاصل و مراد ہما و خیال الابدان و انکلا
معلوم بچشمی شدہ غیبوت مذکور ہماں کہ است و ابو القاسم ہاں اشارت کرد۔
نوار الصلوات خمدن ذالک احوال بعد از وقت و لا وجد ولا

فصل وکلا وصل کلا جل هو الله الواحد القهار انجا صورت نمود بیت
 تو او نشوی بسکن از جہد کنی ؛ چائے برسی از تو توئی بر خیسند
 تو او نشوی مگر شود مسکوت ؛ ان روز کہ تو نبوده او بودی
 هیچ میدانی کہ چه می گوید لمن الملائکة لیومن بالله الواحد القهار بیان بر حق
 کرده است سکوت پروردگانه است انقطاع کلام برو جائز نہ از لاد ابد او قابل بر
 فافهم وانتمنم - تو می دانی کہ من چه می گویم الله نور السموات والارض او بہمہ
 اشیا محیط و اشیا محاطا بہیہات بہیہات العکلیة بل نقطة وتلك
 النقطة کلا تجزی این نقطہ را مہم ہوم نام نہ خود را بدرکن وجود کونین را از سر
 بسرانی، اے عزیز با و تمذیبیت این آتش تحقیق ہمہ وجودات را سوخته است
 آبروے عارف ہم ہواے این اشیا است لکل ولا لک الا باللہ کجا انعام
 مثالے گویم شکر شنیدن دیگر است بشکر خورون دیگر و اطلاق بر مبداء و معاد او بود
 دیگر بشکر بودن دیگر اللهم الصمد لا یلد ولا یولد ولا یتکلم ولا یتکلم
 عن الذلیع والذلیل والحطل اللهم الصمد والستار

ن الحطل

مکتوب ہشتم

بجانب مولانا نظام الدین محقق

باید دانست ان الله یحب تعالی احمد و دیگر کہ سفیفا فہما

آرے بیت

ن این قد

ونیا آن قدر ندارد کہ برورشکت نہ با وجود عدش را نعم بہو وہ خورد

جاہ و دولت و مال و کنت بلعہ برق و سرمایہ سحاب بانہ شاید آید رہ بر آید

فرزند اسے فرزند ہاں با وہم و خیال با میدتہ الہ و تناسل چہ عشق با زیم کہ ہرگز

کچھ دھواں زسیم در شور ستاں پہلے زمستان چہ کشت زار سازیم کہ ازان بر خور دار گزیم
 بر روی آب سما چہ اشکال نو سیم کہ ہرگز جمال صواب نظارہ نکینم چو کچے خشک را
 چہ مرکب خود سازیم کہ برآں بیشتر و پیشتر زویم و نیو سیم جز خود مانده کو بہر دوست و پاد
 نہ ایستیم و منزل و قرار را حساس نکینم مہیات فہیات اسے یار ستودہ ذات واسے
 دوست حمیدہ صفات - بیت

ن و بے دست و پا

رخت بر وار ازیں سرے کہت : ہام سوراخ و اہر طوفان ہار
 ہلہ ہوشدار کہ در شہر و دوسہ طرار اند : کہ تہدیر نگلہ از سر شہر بردارند
 حاصل کلام مقصود المرام این است روزے دوسہ کہ مارا شمر دہ دادہ اند و
 و نفسے چند کہ بجا ریت سپردہ اند نصیحت شمریم البتہ البتہ باید کہ بطاعت و عبادت
 خداوند تعالی و یاد او ساعتہ ساعتہ زمانا فرمائا دل و جان را مال مال داریم و جز بدیں
 دل را نہ ہم اما آدمیم کار این جہاں را بدال جہاں سپریم رسم و عادتے کہ میاں مردم
 آمدہ بجا ریت دادہ باشیم پس چوں پاکی نفس و توجہ بحق بحقہا و شکر ظہا مقدم من قبل کل
 شئی باشد میتواں و میر است کہ در دنیا باشد و کار ہا تمام و کمال استوار تر سازند و با
 این ہمہ چو دل بجزا بود و نفس بہ پاکی آراستہ باشد البتہ بفوز درجات و نیک مثنوبات
 منظر و مرفہ گردانند ہاں وہاں نخواہیم ترا یک نفسے بغفلت رو دیک ساعتے ترا بغیر طلب
 اختہم الخس قبل فوت الخس ادر الخس قبل غروب الشمس و افرضا الیوم و الغد
 قبل صیرورتہما - بیت

ن و افہمن

نصیحت ہیں است جاں بر اور : کہ اوقات ضایع کن تا توانی
 ہر چہ کنی برائے خدا و برائے ویدار خدا کنی چوں این چنین باشی تو خدا داں باشی
 و ارجو کہ تو برین مانی چنین باشی بمقصود و ویدار حق خود را رسانی - رباعی
 چہ بگوین می شومی نسور : ہر دو عالم بد و مباد کن

صورت خوب تو ز نسخہ اوست : باز خوان و سپین مفاہد کن
الحق علی الحق باش و لغتہ و جو در بہر طرف ضایع میباش آنچه می گفتیم نصیحت
عالمست خاص باید تا ازین انتفاعی گیر و ہذا باب عرضداشت آن فرزند
شایستہ بالتماس حصول پیوند کہ اعلیٰ ترین مراتب اہل دین است مولانا نظام الدین
رسانید بجز اجازت مقرون کردیم طاقیہ ثبوت بلوس خاصہ براسے انفرزند کہ از خدا
می خواہم اورادے خدا شناس و نفسے حق پرست باشد فرستادہ شد و وکیل از طرف
خویش مولانا نظام الدین مذکور را کردہ ام دست اورا بوکالت نایب دست
من داند و زبان اورا نایب زبان من داند و این تلقین کہ ہشتاد و ہفت روز زبان من بشنود
اورا جزو اسطہ مجرب و داند مولانا را بصد رشتاند کہ جا بجانب او سر بزین نہند
و آن جانب من داند دست بروست او نہند دست اورا دست من داند زبان
اورا زبان من و ازو این بشنود کہ او گوید عہد کردی با این ضعیف و با خواجہ این ضعیف
و با خواجہ خواجہ من و با مشایخ طبقات رضوان اللہ علیہم اجمعین چشم نگہداری و زبان
نگہداری و بر جادہ شرع باشی ہمچنین قبول کردی تو گوئی قبول کردم او گوید الحمد للہ
و مقراض ہستند و از ہر دو جانب سر اند کے موئے قصر کنند و در حالت قصر کردن کہ
تکبیر گوید طاقیہ من بنیابت دست من بر سر تو نہند و در حالت پوشانیدن طاقیہ او گوید
و گوید برو و دو گانہ گزار و بعد از فراغ دو گانہ چنانچہ پیش میر آئید ہمچنین پیش او آید۔
شکرانہ این اگر بایزاد رسانید رساند و الا سہاں جا و راہ خدا خرچ کنند و چون او گوید
عہد کردی با این ضعیف از ان ضعیف می باید ترا مرادانی و باقی کلام ہمہیں محمول است
بعد ازین فرمایش ما از زبان او بنیابت ما گوید پنج وقت نماز بجماعت بگذاری
و جمعہ غسل جمعہ فوت نہ کنی البتہ البتہ مگر بعد شرع و غیر آن و بعد از ہر نماز شام شمس کعبت
نماز بگذاری بسہ سلام در ہر رکعتی بعد از فاتحہ سہ گان بار اخلص بخوانی و بعد از ان

یک دو گانہ دیگر بگذاری برائے نگہداشت ایمان ہر کہ بریں دو گانہ ملازمت کند
 حق تعالیٰ اور از جہاں با ایمان پر و در ہر رکعتے بعد از فاتحہ مفت بار اخلاص یک بار
 قل اعوذ برب الفلق و یک بار قل اعوذ برب الناس بخواند چون سلام نماز داده
 باشد سر سجده نہد کہ بار گوید یا حی یا قیوم مثلثی علیہ ایمان و بعد از
 ہر نماز خفتن یک دو گانہ دیگر بگذارد و در ہر رکعتے بعد از فاتحہ دہ گانہ اخلاص
 بخوانی چون سلام نماز داده باشی مقناذ بار گوئی یا و کھاب چنانچہ ہرے شد و از
 سینہ بر آید و ہر ماہے سہ روز روزہ بداری سیزدہم چہار دہم پانزدہم ایام مہین
 اگر بعد ضیافت یا سفر و یا گرمی ہو انوعے خوردہ شود صوم نفل را قضائیت ایما
 بجائے آن روزہ دیگر بداری تا ثواب کم مگر و نفس بر ترک روز عادت گیردہ
 چوں رحمت خدا واسع است۔ از جهت چندے دیگر از مسلمانان فقیر مولانا
 نظام الدین مذکور التماس پیوند کرداں نیز قبول کردیم بر آہر کی طاقیہ بر دست مولانا فرستادیم
 ہمہری طریق باشند بایشاں ہم گوید۔

۹ فقیرا

مکتوب نہم

بجانب شیخ علماء الدین کالپوی خلیفہ حضرت مخدوم بعد خلافت داؤد
 فرزند دینی قاضی علماء الدین کالپوی و ناعے محمد حسینی از قصبہ چندیری مطالبہ
 قال اللہ تعالیٰ انی جاعلک للناس اماما کا عظیم و بہدہ جہیم
 بجاوہ مستقیمہ شد اما در حق آں کہ اصل نبوت ازاں گرانبار است
 شرط کار است و ہر النصیحة للخلق و المضی علی الخلق و ادکان
 اہل و الامینان لومہ کالیس آزا کہ بخواند بخوانند و آزا کہ براندند براندند
 شکستگی و بیچارگی را زیادت کند و بد آنچہ برآہ کرہ شدہ است مستحق باشد

ن اہل

و تخاف

وازم ہر چیز سے کہ زیاں کا رستت چنان بریدہ باشد کہ حمت حق از شیطان -
مقصود و ابریم از چندیری در صبح ہمایوں و مطلع میوں بہہولت قرار کوچ کنیم -
واللہ المجرى هو المبلغ -

مکتوب دہم بجانب شیخ علاء الدین

برادر دینی مولانا علاء الدین دتر زندان اودعاے محمد حسینی مطالعہ کنندہ محقق دانندہ
کہ قصود از خلقت کونین و آفرینش نوعیں چیز عبادت و بندگی خدا سے نبودہ است
ہر محبتے و ہر معاشرتے و دوستے و معاہدے کہ باشد اگر دواس غرض دینی حاصل نتست
و آل ہرے خدا سے راست خود بخ و خ و الا فالانقطاع شنیدہ شدہ است کہ آن
عزیز دالم متوجہ این حضرت است کار مقرباں است و عظیم دولت است
الحمل لله علی ذلک کہ یکے را مقرب می دانی و آنگاہ بدو توجہ می کنی و این
مایہ جملہ مساوت ہا است . فعلیک بهذا اعطاء البریة لجمعین والیہ السلام

مکتوب پازوہم بجانب شیخ علاء الدین

فرزند صالح و پارو دل مولانا علاء الدین کاپوی . دعاے محمد حسینی مطالعہ کردہ
براں کاریکہ بریاد شدہ است ہاید کہ بشرط بسر برداوں شرط بدل الزہما و ادومها
این مست کہ بدل و ایشار کترین حال صوفی باشد و اقل من اقل قلیل بدل ہاں باشد
ہر چہ بہ ستش افستہ ہمہم آن نبرو کہ اگر امروز بہ تمام خرچ شود فردا چہ ان کرد
و بچہ روزگار توں برد و این اندیشہ را از دل بر کند و پیشہ توکل علی اللہ شیوہ کار
خود سازد و دیگر بر معانی بسیا . بدل اشتغال نماید ہا بر تقارین تعلیم اشا ستکاریہ دہیم

و جاہت دنیا و آمد و شد خلق و نمودار خود و صورت کارے ساختن کہ مردم برآں
 نظر کنند و معتقد باشند چیزے نیست تو بوقت خود باش ہرچہ پیش تو آید آن را پس
 انداز فارغ بخداے خود مشغول باید بود و غم خود باید خورد و غم آئندہ و روزندہ و معتقد
 و غیرہ درخزاند دل خود جائے نباید داد چوں باید بود دست از غم وجود خود شسته
 فارغ چه بود ز خود گذشتیم ؟ اذنانہ غمے نہ عملگارے
 شیخوخت پایہ بلندے است خداے تعالیٰ شیخی را گماشت تا در گلوے ما
 انداخت و ایم اللہ آن را بلائے می بینم کہ انشاء اللہ تعالیٰ سرسیر اسباب
 خلاصے و نجاتے بود این کاری باید کرد و در بند قبول و رد آن نباید بود ہرچہ آید آید ترا
 براہ راست می باید رفت زمین چپا و راستا نظر کردن شرط کار نیست ۔

رباعی

در ہر دو جہاں ہرچہ شود گوشوگو   و ز دور زمان ہرچہ شود گوشوگو
 مشغول بحق باش مبرار و کون   و ز سود و زیان ہرچہ شود گوشوگو

مکتوب دوازدهم

بجانب شیخ علاء الدین پیش از خلافت

فرزند دینی مولانا علاء الدین و عاے محمد حسینی مطالعہ کند امور مشکور است
 فصل اللہ لا یخسر و لا ینقطع آنچه فرمودہ ایم دست از آن داشتن میسرت
 نباشد ثبات قدم ایستادہ ماندست آن گاہ بر پائے خود باشد آن عزیز از محبت
 بہ بسیاری زور است اگرچہ عقیدت میرت مستحکم تر است اما نور حضور از بسیاری شرف
 بدور دارد تدبیر این است ہرچہ فرمودہ ایم آن در معاملات رود بتوجہ دل متعلق باشہ
 اینچنین اگر بعد المشفقین و المعزین بود ہر نوش تو ان خواہد کفایتے اصلے ترا فرمودیم اما ہچونے

باشد که بدالستعد گرد و دوازدهم جو که آن عزیز ششمی ازین با متصور گرد و بدالکراقل
ازین نوع اکثر سایر اعمال است اوراد و اذکار و تقاضا و تقاضا شهر آفشهر آمواسما فرماست
باید در عمل باشد - بیت

نصیرت همین است جاں برادر بد که اوقات ضایع مکن تا توانی
مقابل اہل حال است ان من فوات وقتہ فقد فات ربہ
و تہ رباعی گفته بودم - رباعی

نام و مباد میسج فردے بد بید و مباد میسج فردے
بے درد مباد میسج و تہ بد بے وقت مباد میسج و روے
ہجوم اشتغال روزگار و امن گیر ہر روزندہ است اما طالب خدایے
را اگر خارے در پا خلد از دویدن و پوئیدن خود البتہ نہ ایتد ہر چہ شود گو شوگو
طالب خدایے را امر و خدایے پرست را این رباعی استاد و در ہر وقت
و ہر ساعت اوست - رباعی -

در ہر دو جہاں ہر چہ شود گو شوگو بد و زور زماں ہر چہ شود گو شوگو
مشغول بحق باش ہر از دو کول بد و زور زماں ہر چہ شود گو شوگو

ن کاچی

آن عزیز در کتب جنین باز نمود کہ بعضے مردم کا پورا این سو عقیدت
پیوندی را خواہاں اند این طرف متوجہ و متعلق اند ہر کہ آن عزیز صادق
بشرط عقیدت و اند عرضداشنے از جہت او بان نشان و روشے بنویسد تا از
سوطا تہ برائے او نامزد شود و آن عزیز بوجہ کالت و نیابت ایشان را تلقین
کند و طاقیہ پوشاند صورت ہمیں است و در اسے ایہ معنی دیگر متصور نیست -
آزندگیاں صحیفہ سادات از آل ماند برادران اند بر نصیر سارا بگوید کہ چہ دنبال
فرزندان مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم گرفتہ ترا دنیا و دین خوش نمی باید و السلام -

مکتوب سیزدهم

ہم بجانب شیخ علماء الدین

مولانا علماء الدین نصیر دعالے محمد حسینی مطالعہ کند اتفاق تقدیر چنین افتاد کہ
ما از شهر کابلتے بیرون شدیم کہ از تحریر و تقریر متجاوز است بشاہدہ تو اس وقت
مقصد ما طرف کابل است راہ ہاسخت بے طریق گفتند بیچ سببے گذشتن ہمیں
نیست الغرض آن فرزند عزیز چنین کند البتہ فرید خاں را با استقبال تا حد زمین انرا
بیار و دختران و مادران ایشان را چنداں خوف نکند بہ امن و اطمینان تا کابل پور
بیانید بہ اشرف الفلح نیز بگوید بہ انجیہ اورا دست و ہد اقدام کند سبحان اللہ العزیز
عجب روزگارے کہ من بر مردمان منت کنم کہ من بر شامی آیم شام عادت کشید
يَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ يَغْلِبُ ظَهْرَ الْبَطْنِ بَا ز با ہتمام گفتہ می شود جاے درنگے و
تا بل نیست وقت بر مانگ است جاے درنگ و مقام نیست بضرورت
بیب تعلق و مزاحمت فلک محمد علی یک دو مقام شدہ آن مصلحت مانیت
میباہد طریق الالوع و قاصد مارا در بیانہ با فرید خاں بیاید ملاقات کند دریں باب
تقصیر کند فی الحال و زماں دریں کار شود۔ بیت

دریاب اگر تو عالی شتاب اگر صامبلہ باشد کہ نتواں یا متن دیگر چنین ایام

مکتوب چہارم

ہم بجانب شیخ علماء الدین

فرزند دینی مولانا علماء نصیر دعالے محمد حسینی مطالعہ کند خداوند تعالی فرمود
لِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ اگر ہدایت ہر قوم در کتابت آریم ذیل و ذنب آزار سزا تہا پیدا

نیا شد تو دست در دامن مقصود زن بقدم عزیمت پائے است ہادی صوفیہ
 پس آن کہ دولت دریافت مرشد شدہ بود ذکر و مراقبہ است تخلیہ و تجلیہ است
 لہذا تخلیہ است کہ اللہ تجلیہ نغی خواطر در حالت مراقبہ و اجتماع ہم تخلیہ و تجلیہ مرتبہ
 ہاں وہاں پیروی این ہادی میسرست بہت فقد فاز خود سراج عظیم ماہر آمینہ
 اثر باطنی و ثمرات و تملیح معرفت ازین باغ ہر چند برتر یعنی بر خوردار تر گردی ایسج
 دینے راسلوک ہے این دو صفت نیست کہ من قبل تہنق یافتہ است روئے مقصود
 کسے بدید مگر سیکر عروس حضور خود را بر دل طالب صادق جلوہ فرمود نیست
 آن معشوقہ را دلالہ دہنہونے و نیست آن مرغ را پرے و بالے مگر طلب شدت
 ہم حضور کجماں با ترکیہ نفس و حضور کجماں در اگر تخلیہ و تجلیہ نام نہی می شاید طالب را
 چند وصف لازمہ حال دوست و اگر نشد طالب با او نبود الکلام فی تحقیق الطالب
 اما الشیء یعرف بعلاقتہ تعلیل صحبت ہر آئینہ از عاشقان پس عاشق
 را بے معشوق و آنچه نسبت بدو دارو ہے آن کہ موصل و مہد دوست صحبت باشد
 لہذا اللہ - بیت

دوست آمد و گفت مرا آیتلنی : پس ہر چہ نہ آن منم چرا میطلبی

گفتار یارے ازاں ما است - بیت

باغم تو الفت و ہم خانگی : از و گراں وحشت و بیگانگی

تعلیل طعام و شراب ہم ازین قبیل غذا سے عاشق محنت و بلا است

غذا سے عاشق یا معشوقہ است کجا افتادہ ام القصد بطولہا طقت کلام ہر ہر مقام

از مقام گرفتہ است عشق و جب گنگی و کوری و کوری او جزو دوست نہی ہیند جزو ذکر

دوست نشنو و جز تمام دوست نگوید بلکہ چنان بجیال او مستغرق باشد کہ مسخ

گفت و شنو درخت بر بستہ بود کہ آن منزل گم شد گال و مقام بخوداں است

ایں رباعی از مردمان شنیدہ باشی۔ رباعی

ابجد عشقت چو بیا موخستم : پیرین محنت و غم دوخستم
حاصل عشقت سے سخن پیش نیست : سوختم و سوختم و سوختم

اکنوں تو خود را بخود ندی از خود و از خویش و خویشاوندان بد رباعی در زاویہ
نصرت آن کہ معتقد و متبویا میسر آید و البتہ لحنہ طرف بنظر خلق ورد و قبول ایشان
روکش نہ بیند ورنہ از دیدن دیدار دیدہ مطموس و منطس ماندہ نغوز با تہ منہا
برای آن عزیزا طاقیہ خاص اتفاق شد بشرطیکہ آمدہ است بر سر می دار و شکر
بجامی آرد و شکرانہ وارد برے مرمانے را کہ التماس طاقیہ پویست ارسال شد
چنانکہ آن کہ عزیز بر آمدہ است ہماں طرفیت را مساک دارد و اگر کسی از میان
ایشان لایق آن بود کہ وردے لا بدی فرماید آن قدر مصلحت افتد فرماید آن
ہم از ما بود و آنانکہ سلامی و روشے فرستادند بنام ہر یکے طاقیہ نامزد است
تو چنان کہ سیدانی پوشانی دیگر گویم ختم مکتوب بخیریت عافیت کنیم وقت را غنیمت
شمی باید کہ جز بعضی و فریضے مفروض نہ شود میدانی یا نے از جن فاق
وقتہ فقل فاق صراطہ اگر وقت خوش است غنیمت میدان کاں را
چونماز ہا قضا متوال کرد جنید بسفر حج بود جو آنے را در زمین موحش خارستان گیتا
باہمہ و مشت و ترود و پریشانی دیدہ بنید تغتیش حالش کرد گفت وقتے دہشتم اینجا
گم کردم بکہ ام قوت خیزم و بکہ ام سکنت طریق را پیشتر کہم لیکں در آں حالت
کہ ترا در طواف وقتے باشد اگر از مایا و آید خاطر سے و نظر کے کنی جنید را اتفاق یا دہش
آمد نظر لحنہ آن سوگماشت دعائے در کارا و از زانی داشت جنید باز گشت
اورا بوقتے و دید گفت اکنوں خیزہ عاشق صادق صوفی صاحب وقت مرد اہل
دل مرد صاحب دل خوش جو ابے جنید را فرمود مقامے را کہ وقت گم کردم

من نتوانستم گذاشت در آن مقام کہ وقت بازیافتہم چون بتوانم گذاشت
 فعلیات حلیات التفتنم وقتک ولا تضرکت الا فی حضور
 ربیع والاسلام مولانا تاج الدین نیک مردے سکین و پیر ہنجاہرست
 چند روز سے پرما بسکت بود چون اتفاق آمدن باشد مولانا مذکور را گذارد
 برابر آرد و شفقت بسیار کند کہ مشقت راہ دیدہ است۔

مکتوب پانزدہم ہم بجانب شیخ علاء الدین

فرزند دینی مولانا علاء الدین و فاضل محمد حسینی مطالعہ کند آردگان صحیفہ
 سادات کالیپور مارادوستماں و برادران اند فرماں دیدہ انعام تمام کتابیدہ
 آوردہ اند و از بہت پروانہ من تکفل شدہ ام کہ ہر کہ بعد ازین ازین نظر قصص
 کند بہت اذ فرستادہ شود انشاء اللہ تعالیٰ میباید کہ آن عزیز در کار ایشان
 سعی جمیل نماید و در آن کوشد کہ کار حسب مطلوب ایشان شود منت آن بر ما
 باشد خدا جزا دہد۔ والسلام۔

مکتوب شانزدہم ہم بجانب شیخ علاء الدین

فرزند دینی علاء الدین و فاضل محمد حسینی مطالعہ کند اتفاق ارباب حقیقت
 است کہ اہم مطالب محبت خدا دیدیست بجانہ و ہر چه جزائست قسم بہرک
 ہر و آرد چہ داغ لا اعتباری برنا صیغہ وجود اوست ہر چند روشن ترمی نماید بہت
 دوش دیوانہ چہ خوشی گفت : ہر کہ را عشق نیست ایمان نیست

و معلوم است که محب را کار جز التزام بر در محبوب نباشد جز توجیه آنسوی کار
 دیگر ندارد اگر ظاهر هر چند او را در ابواب پر و باقی حنات است من وفق وقت
 بجمع الخیرات و من رزق در عن طریق المبارکات وقت تعلیمت شهر و کار خدا
 را سبحانه و تعالی بر همه کارها مقدم دارد و همه ساعت که از کار خدا محروم مانی از خدا محروم مانی آن
 از خدا محروم ماند بد بخت تر از او و دیگر نبود ازین سخن گذشت نباشد جز
 فایق ظالم را و آنچه آن تکلون من البتوا بهین الصالحین الصابرين العابدین
 و نقر التماس طاقیه کردی هر چند که این جانب را آن سیرت نیست که طاقیه
 هر طرفی را بر آن سازد اما ملتس آن فرزند سخا استم که اشارت بدست روانست
 والله ولی القبول وهو یحب الیها مولی و طاقیه بر آن رو عزیز فرستاده شد
 دست خود را بنیابت دست من گیر و در ایشان را بعزیمت و دست و عزیمت صحیح پیش
 دارد دست بدیشان دید هر که اهتمام بیشتر دارد او را مقدم تر کند تلقین کند دست بر دست
 و سه نهد گوید عهد کردی باین ضعیف و این نیابت زبان من باشد و برخواجه این
 ضعیف و برخواجه خواجه من و با مشایخ طبقات رعنوان الله علیهم اجمعین که چشم گمراه
 زبان گمراهی بر جاوه شرع هستی پس این گفتار گوید بچنین قول کردی او گوید قبول
 کردم تو بگو الحمد لله رب العالمین مقراض بدست گیر و سخت از اطراف راست
 چند موسی از نزدیک بنا گوش استاں و چند دیگر بطرف چپا باید به برید و بوقت
 بریدن موسی و پوشانیدن کلاه کلمه الله البر البر الحیر تبارک الله العظیم
 مرتب گوید پس آن او بخیزد و دو گانه شکر گنبد ارده پیش تو خورده بیار باید که خرم آن
 برجل باشد پس آن شش رکعت نماز سه سلام بعد از هر نماز شام در
 هر رکعت بعد فاتحه سه گمان بار اخلص نخواهد و یکس دو گانه دیگر
 حفظ الایمان در هر رکعت بعد فاتحه اخلص سهفت بار و گمان بار مغوذین نخواهد

استی

پس سرسجدہ ہندسہ بار در سجدہ گوید یا حی یا قیوم ثبتی علی الایمان دو رکعت بعد نماز خضوع گزارد و در ہر رکعت بعد فاتحہ وہ بار اخلاص و بعد سلام سجدہ بار یا وہاب گوید و اگر ایشان باہمت باشند روزہ ایام میں نیز فرمائید وہم ایشان را در کار وین اگر رغبت بیشتر بود آہستہ آہستہ از ادراد خواجہ نیز برآں مزید کند فذلک ہاں۔

بیت

نصیحت ہمیں بہت جاں برادر ہے کہ اوقات ضایع مکن تا توانی
و گرنہ ایم اللہ ضایع باشی و ضایع مانی۔ رباعی
نامہ و مبادیہ مسیح مردے ہے و مبادیہ مسیح مردے
بے و مبادیہ مسیح وقتے ہے و مبادیہ مسیح مردے
در کودکی خواندہ بودیم اختلاف فرماقتناہ فلاقتناہ
مولانا معروف خطاط حافظ و فرزند ان اور از ما دعارسائند ایشان اتران ما اللہ

وَاللَّحْلُ

مکتوب ہفتم

ہم بجانب شیخ علاء الدین کالپوی

فرزند دینی ابو الفتح علاء کالپوی دعائے محمد یوسف حسینی مطالعہ کن بشنیدہ شدہ است
بخیبر صحیح کہ آن عزیز البتہ منقطع می باشد و دو امر شغلی دارد و ہمہ روز بہ تنہائی میگذارد
الحاصل آنکہ مطلوب این ضعیف ہمیں است کہ پیشگاہ ما این چنین باشد و وقتے
خدمت شیخ نظام الدین محمد بدایونی قدس سرہ العزیز شیخ فرید الدین قدس سرہ العزیز
را در وقتے دید و دایرہ کرد و در پائش افتاد و بتقدیر اللہ آن عارف شیخ بود کہ تکی گفت
بندہ نظام غریب بدایونی نیکی سخی شیخ بود کہ او فرمود بخراہ چہ سخوی ہی شیخ غریب
کرد کہ خواجہ می خواہم ہر جانی تشوعم گفت نظام سخوی شد اما مجاہدہ شدہ بارہ است

شیخ آمد این قصہ بر اصحاب گفت و گفت شما چه فرمائید کدام مجاہدہ اختیار
کنم اصحاب باتفاق فرمودند کہ مجاہدہ شیخ الاسلام فرید الدین صوم و دوام است
خدمت شیخ کبیر تیز صوم و دوام اختیار کرو شنیدہ ام کہ آن عزیز در مجاہدہ دریا ضربت میباشند
ظننمہ حتی آخر النفس نکوحی کنی نکو تر میکنی ہمہ بریں ملازمت کن عرق چینی کہ ملبوس من
است کہ آن لباس خاصہ است بہر کس نہی و ہم مگر بیاران مخصوص برائے آن عزیز
ارسال شدہ پوشند و طاقیہ ملبوس با آن عرقچیں نیز پوشند بعد تجدید و گانہ بگذارو
میر سچہ نہد آنچه مطلوب دارد از خدا بخواہ امیدوار باشد کہ بدامت بدہند و
خورہ پیش وارد اگر ان بمن تواند رسانید بہتر و اگر نہ بہر رویشے کہ بدہن من رسیدہ باش
و چند نفوس کہ چیزے روشن فرستادہ بودند خواجہ بدو ملک کالو مولانا سکندر و مولانا
اعلم برائے ہر یکے طاقیہ ارسال شدہ است یکاں بار بر سر نہادہ ام طاقیہ فرستادہ ام
و مولانا ابوالفتح بدانند آن عرقچیں را از رخود کشیدہ برائے تو فرستادہ ام خواجہ بری
یداند کہ طاقیہ ملبوس مخصوص برائے تو فرستادہ ام و نام تو بر اں طاقیہ نبشستہ
شدہ است مولانا ابوالفتح با ہمہ مریدان ایں قدر بگوید ہر مرید یکہ از پیر دور می باشد
اما بفرمان او است و آنچه فرمودہ است بر اں است و در رخصتے پیر است و متوجہ
پیر است او محقق داند کہ او ہمزانوے پیر است و العیاذ باللہ نہ بر شرط رخصتے پیر
بر فرماں پیر میباشد محقق است کہ میان او و بیان پیر از مشرق تا مغرب دور است
والعیاذ باللہ و اللہ سلاہ

ن پتہ

مکتوب ہیشتم
ہم بجانب فقیر ابوالفتح

فرزند زینبی مولانا ابوالفتح دعائے محمد یوسف حسینی مطالعہ کند آئندہ صحیفہ مولانا

فخر الدین صوفی از مہندستان بر ما آمدہ و چوندا کردہ یکے از متعلقان ایں جانب است

از ان ماست باز طرف خانہ می رود عیال و اطفال آن جانب الہیہ اور ارعایتی و اعانتی کند چنانچہ او با خرچ و خوشی در خانہ خود پروردمنت آن این جانب متوجہ باشد طاقتی براسے آن عزیز ارسال شد آن را بشرط پیوستہ بر او روان خود را در ایزنا و غیرہ از ما دعا برساند و اللہ اعلم

مکتوب نوزدہم

بجانب فقیر ابو الفتح علاء

فرزند دینی مولانا ابو الفتح علاء کالپوری و نامے محمد یوسف حسینی مطالعہ کند آئندہ این صحیفہ سید قوام الدین از قبضہ اچوٹی بر ما از دور دست آمدہ بود چونکہ کردہ باز طرف خانہ می رود و خواہر براسے کار خیر وارد و بد آنچہ دست دہد از یاران و آشنا یان درین محل خیر بداند منت آن این جانب متوجہ باشد اسیاناً مکتوب او می رسد و آیندگان ذکر خیر او میکنند۔ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَىٰ ذَٰلِكِ وَالسَّلَامُ

ن راجولی

مکتوب ہستم

بجانب قاضی اسحاق چہترہ و برادر قاضی سلیمان

الحمد لله على كل حال والصلوة على من سوله بالغد والاکصال والتسليمات السنیة والتحيات الرضية على الاحفاد الصافية والرفعة الزكية مستقیم و مستقیم با و اما بعد نزو اہل تحقیق مقرر و محقق است کہ بہترین کار ہا و شریف ترین روزگار ہا طلب خداوند تعالی است و وجدان و عرفان اوست ہر چند کل موجودات از معرفت او خالی نباشد اما انسان عرفان خاص وارو کا یطالع علیہ بلحد اہل القلیل من الاقل و هو المخصوص

از جلال و کمال او بویسم و خیال خویش که نشانی دهد طالب را اگر جوئی جز در مسجد و
گورستان کہنہ و باد یہ و گوشہ و کج نیابی و بامشایخ اہل ارشاد و عرفا سے ایجاد
صحبت و ملازمت باشد خود کار جز ایشان نسر و طالب ہرگز رو سے مراد نہ بیند
تا ہر پیش نبود بقدر وسعت و کنت بدل خویش بکنہ عز و شرف و جاہ و مال را
و حضرت ایشان در بازو بیت

تا در نہ زنی بہر چہ دار می آتش ۛ ہرگز نہ شود حقیقت عیش تو خوش
با این ہمہ کہ گفتہ ہم ترین کار ہا آراستگی مرد با شدہ تخلیق و ابدی اللہ
و تصفیہ الصفاتہ نقد وقت او بود تا متصف بصفات او نباشد قابل بنا
کہ مشاہدہ ذات تو اند کرد اندیشہ کن بر عاشق در مجاز چہ صفت در تحریر رفت و تقریر
من کہ ام بیان را اثبات کردہ آہ و ریغیا یاران عزیز را انسے بنفس و لیل گشتہ است۔
بیت

نہ یک فسوس کہ ہر دم ہزار بار فکری ۛ نہ یک دروغ کہ ہر دم ہزار بار دروغ
دلہا برین راضی شدہ کہ خوار بزیند و مردار ہمیرند و شمر سار بخیرند۔

بیت

در چہ کارید در چہ مصلحتید ۛ اے فردماندگان بے مقدار
در جہاں شاہ سے و ما فارغ و در قدر جرعہ و ما ہشیار

جہاں مرد از سینہ تو نمی خیزد و در دل تو نمی شیند۔ بیت
بعد ازین چنگ من و امن سوست ۛ پس ازین گوش من و حلقہ یار
اے یار عزیز و برادر شفیق و مست در دامن طلب زن و استوار قدم با
ولیکن تا ہر ہر پس رو نباشی رو سے رہ کار نہ بینی و نشان منزل نیابی خواجہ من
فرمودہ است کہ بے پیر ہر کہ در رہ سلوک سہبتا بہ مثال او مثال رسن تاب بود

ہرچہ بیشتر تا پد پسترو و طالب ہمہ وقت رعایت اور ادو و طائف بکنہ اشراقے و
 چاشے و تہجدے و ادایینے و فی زوالے و اوقات مرجوہ شام و صبح و غیر آں
 نگاہ اور دوا این بجائے سحر و جادو سے اوست پلے لَاتِلْ خَلْوَامِنْ بَابِ تَرَاوِدِ
 وَالْخَلْوَامِنِ بَابِ مِتْفَرِّقَةٍ ہمہ در ہا راجی کو بد تا از کہ ام باب فتح فتوح روح و
 روح بخلی کند بلکہ تحقیق اینست تا آں ہمہ رعایت در کار نباشد سہرا انجام روزگار
 فتو واللہم و حقنا لما تحب و متوضی این ہمہ اسباب ظاہرہ و مواسب
 باطنہ بشر طشت طلب و غلبہ محبت است پیش از ہمہ کار ہا این مقدم تر است
 اسے یا فریم واسے دوست ذہن ہداں رہے کہ من دعویہ کردم این تجارتے
 است ہر چند دریں بازرگانی زیادے بیشتر خورد سود بیشتر باشد آں کلام جو انہر و
 پر خوردار است و از کلام پشت و شکم زاوہ است کہ زیان این راہ خوردار
 و انکہ سود مند است۔ بیت

در وصف نیاید کہ چہ شیریں دہن است آں

این نیست کہ در از لب و دندان بہنت آں

آں نظارہ شوخے خہ خہ مردماں بر آب رواں معامی نویسد آرسے
 روے صواب روشن تر نخواہند دید باو ہم خیال و امید توالد و تناسل را
 عشق بازی میکند اند اینک اینک بہیں کہ بکعبہ وصال نخواہند رسید و
 شورستاں با امید و فارسیدن کشت زار می سازند مقرب بر خوردار
 خواہند شد وینہ را میخوانند امروز دریا بند بر لے آں می یا بند آرسے آرسے
 امر مکن است بہل و آسانی ظافر و فایز خواہند گشت۔ اکمال اگر تر القدے
 ازین عالم بہست آندہ است بیا بیا کہ میکجوت ازلی و ابدی ورنہ مرد واسے
 واسے ہزار واسے ہاں بیچارہ کہ ازین دولت محروم است ز نہار دست از

نہ خواہند

و امن طلب نگسلی بطرفی لحظہ نکتی و جزا میں ہرچہ ترا باشد ہنری باشد ہزیان باشد
 ترا باشد خالی بے مغز باشد بچو پیا ز باشد اسے مولانا اسحق تاسحق بگردی بر
 مثال سخفے کہ مرد کیمیا گریز بقی را کند و سلا یہ انداز و چنان بدست ساید کہ پیش
 ازوے نماذ ایشان آئی را بھسم نامند و ایم اللہ اگر تاسعادت محبت و کبریت
 اخر معرفت دستت نہ دہد پس وجود تو زنگرہ و تا ہوار اور دہلوی ہویت نہند
 چند نش بسانید بکو بند چنانچہ طیب چند دارو یکے می سازد طبیعتے و گرسو و چنان
 باید شد۔ بہیت۔

تو او نشوی و لیک ارجہد کنی : جاے ہسی کر تو توئی بر سیزو

اگر من زندہ باشم آن سو آمدنی ام۔ بہیت

دست از دستم نہیں دارو : خاک شیراز و آب رکناباد

اما آن عزیز را اگر مطلوب تحقیق و تفتیح و تعلیم ہست بہ طریق کہ باشد این

بیاید بالجل والجل الوحا الوحا اللیل جلی والساعة جلی الاحوال والجمال و
 الايام دوال و رجاء الحیوة تطل بحباب نرائل و بوقک مسریع الزوال

بہیت

دریاب اگر تو عالمی بشتاب اگر صاحب دلی

باشد کہ نتواں یافتن دیگر چہ نہیں ایام را

مولانا سلیمان بسلام مخصوص باشد انچہ اورا فرمودہ ایم لازمست شرط

آن کار راست بقوت شرط فوت مشروط باشد سید مسعود قاضی مہناج الدین
 و قاضی عماد الدین و باقی خلق چہرہ از ما ہر یک را سلام رساند انچہ در تقریر و

تحریر آمد نیکوئے باشد بکار برو۔ بہیت

نصیحت کرد کہ ہوساں اگر آدہ بستا : و گروئی کہ نسا نم غلام قسمت کہ ہوساں

مکتوب بہت دیکھ

بجانب قاضی اسحق وقاضی سلیمان

وزند دینی قاضی اسحق و علی محمد یوسف حسینی مطالعہ کنند اہم مطالبہ و اعز
 مقاصد معرفت خداوند است تعالیٰ و طلیحہ محبت مقدمہ معرفت صورت
 نہ بند و محبت برد و قسم باشد عامہ و خاصہ محبت عامہ عبارت از امتثال او امر و
 محبت خاصہ کا اسمہ خاصہ است و بہب صرف است لطف محض است و
 این را علامتے و اشارتے نمودار شدہ است تزکیہ و دوام و توجہ تام نشان محبت
 خاص است تزکیہ نفس با اتفاق عبارت از چہار قاف است قلت الطعام
 و قلت اللینام و قلت الکلام و قلت البصیحة مع الاحام چون بریں چہارتا
 و توفن شود ار جو کہ تزکیہ نفس است و ہر شرط کار است استقامت فائز تقیم
 لما امرت بہم بریں مصلحت تعلیم امت شدہ است توجہ تام تہ ملقیں پیرو شدہ
 یسر نشود اگر مرشد مستر شدہ را توجہ حضور صورت خود فراید درین چند مصلحت باشد
 نخستیں مصالح جمع بہت ابتدا غیب را تصور حضور مشکل باشد مرئی معلومے
 مشغفے را با حسن الہیات و اہل الاشکال و الصور تصور کند زود تر سے یسر
 چون دل صحیح ہم اعتناق گیرد از انجا تو اوں پیشتر آسان و سہل تر تی کند تصور حضور
 رعایتے رود و مخترب پر اقبیہ تو اند شدہ و دیگر پیرو ہوارہ و مرشا ہدہ و محضر الہیات
 است چون دل مرید ہوارہ تصور حضور پیرو بود وقتے چنین اتفاق افتد کہ میں القلین
 محاذاتے در سستے شود انچہ پیرو بعد ریاضت و مجاہدہ حاصل رود گار خویش کردہ
 است مرید را با ہمہ ہوا ہا و گرفتاری ہا نقد وقت او باشد ہذا فضل عظیم و
 کمال جسیہم مثالش چنین بود کہ عکس آفتاب در آب صاف کہ محاذی آفتاب

نہتم است

برآید و بر دیوار یکہ محاذی آب افتاده است عکس عکس بر صفحہ آں جدا پیدا آید
 آنچه ہمہ عمر میر بہم محنت و رنج حاصل داشت طالب را ہم باول قدم بہت
 افتد سخن دیگر است اینجا کہ آن در حریم کتابت گنجد و در مضیق گفتار در نیاید طالب
 چوں ادراک آن دولت کند ہم خود در یاد امانت اورد در ہم او نیاید بنشین آں
 زیاں کار او بود اما تلقین پیر بکاتب و مراسلہ چنداں سود مند نباشد اگر چہ از
 نفع مائی خالی نباشد حکایت از عمل دیگر باشد اما عمل در کام کیے کروں بہت
 خود آن دیگر بود۔ آرنہہ میمف مولانا علماء الدین گو الیری را بہر جز پراہ کردہ ام او ہر
 صادق است البتہ خیانت و ظنتے روانخواہ داشت تلقینے کہ او کند ہم از زبان
 من بودہ باشد اما اگر اوز بغیر واسطہ میر شدے کارے بودے والموفق هو اللہ
 واللہ هو النبی علیہ اللہ السلام و آنچه آن عزیز از احوال خود شستہ است نیکو چیز
 است صوفیاں اینچنین گویند ہذا کا خودیات تری بہا اطفال ہذا کا الطریقہ
 این واقعہ بشارت میدہد کہ اگر آن عزیز مداومت در کار کند و ہمہ روز و شب
 درین کار بسر برد امید باشد از اہلیات ہم نصیبہ گیر و نہ بشارت عظمی و کرامت
 کبری۔ ترا ہمارہ در کار باید بود انتظار فتح باب امید باید داشت و آنچه آں عزیز
 التماس خلق کردہ است نیکو اتفاقے ست در زمرہ دوستان خدا در آمدن
 و خود را لباس ایشان نمودن دلیل قبول ایشان و وصولی نعمت خاصہ باشد۔ دست
 مولانا علماء الدین نائب دست من است زبان او نائب زبان من طاقیبہ
 از سر خود بران عزیز فرستادہ ام آں را در پیش دارند مولانا علماء الدین مذکور اورا تلقین
 کند آنچه در اول جیت من تلقین کردہ بودم مولانا اسحق بدان وضع و کنتے کہ از من
 قبول کردہ بود ہچنان قبول کند مولانا سے مذکور بر سر تو کلاہ بند و تو دو گانہ بگزارے و
 خوردہ کہ شرط کار است پیش مولانا بیارد بند آنچه مولانا دران وقت فرمایند

بدل قبول باید کرد و اگر تلقین ذکر سے و مراقبہ مقصود باشد ہم مولانا تلقین خواہہ کرد ۔
 آں ہم فرمایش میں باشد با این ہمہ مثل عمل محقق و مثل است اگر انجمنیں کالے
 کہ چہا نے سرگردانست بجزرت پیر رسد دولتی و اثر سے دیگر دہد کہ چشم ول بدل
 ہر چند بینا است بینا تر و روشن تر گرد۔ حدیث ۔ فرزند دینی مولانا سلیمان دہا
 محمد یوسف حسینی مطالعہ کند و محقق داند انچہ براں عزیز بنشستن مطلوب بود آں جملہ در
 فرمایش مولانا آں مکتوب شدہ است دوم بار بنشستن حاجت نہ باشد و انچہ توفیق
 بنشستہ بیوی نیکوست امید و اربشارتے است اما دل براں بستن بازماندن از
 مقصود باشد مطلوب ما عزتے و ارد کہ ہر زہ در کتابت نتوان آورد آہ تا بندہ
 با خدا سے بچے گرد و چنانچہ جز خدا سے را نہ بیند و نہ اند و نشناسد نتوان گفت
 بچیرے بجائے امید و این کار سے بس عزیز و اعز الاشیاء است ترا امید و آری
 شدہ است والسلام ۔

مکتوبیت دوم

بجانب شیخ زاوہ خوند میر دہراوران او

فرزند دینی خواجہ صدر الدین خوند میر دہا سے محمد یوسف حسینی مطالعہ کند
 نماز گزاروں و روزہ داشتن و حسنات و مبرات دیگر کار ہر بیوہ زنے است
 مشغولی طالبان خدا سے را کار کے علمدہ باشد این جنبہ بدرقہ پیر نتوان اشار
 کردن خود رسیدن بدان دولت چہ صورت نقش را توان کرد و اسطی اگر چہ
 بغیر واسطہ ہمہ و سالیط از میان برگرفت فرمود و الھام الرجعة الى الذات دون
 الدعوت والصفات اما آل دل کجا کہ ہمیش کند و آں دیدہ کو کہ جمال این کلام را
 تواند دید بیوہ کہ نتیجہ این درخت باشد آں را محبت خاصہ نامند این جا عقل را

بچے گم است و لہا در تم عدم است جاں ہا در حیرت و ہیجان است کجا افتادہ ام
 چہ می گویم لا حول ولا قوۃ الا باللہ و فرزندم خود میرا شنیدہ ام بیشتر احوال
 و عبادت و طاعت می گذارند احسن اللہ جزاک اما این قدر بدانکہ
 ہمہ عبادت ہا و طاعت ہا بے حضورا اعتبار سے نہار و حضور آں چہ پیر تو چہ فرماید
 کار ہاں باشد اگر بکاتبہ و مراسلہ بسندہ نکند۔ مولانا علاء الدین کو الیری یار سے
 عزیز است ازین جنس چیز سے نافرود وقت او کردہ ایم اگر ہم از و چیز سے بیاموزیم
 رہ کار سے باشد بار سے عاری نباشی و اگر اصطحاب با ما میر شدہ سے زہے
 دولت کلامید واری ہمیش بودے رسول اللہ فرمودہ است صلی اللہ علیہ وسلم
 من صلی رکعتین ولم یحل شئ فیہا لنفسہ خفربہ ما لقلہ من ذنوب قبل
 ولو یحل شئ رہ اطلاق بگیرد و جزو بحضور محقق است ہیج عبادتے راعرتے نیرت
 بے حضور دل و حضور دل امر سے ممکن ہو میرا اگر بقرمان پیر کار سے کند و انچہ مرد ہا
 گویند حضور امر سے محال است محال نیست اما عسر تے دار و اعجو بہ کار سیت
 انچینیں مستحیلے متعسر سے ہو اسطہ پیر سہلے و اسہلے گرد و ممکن باشد لیکن قریب
 الحصول۔ مصرع۔

و ان حضور

دریاب اگر تو عاتلی بشاب اگر صاحب دینی

حادثہ پیش۔ فرزندم امیر چپندہ دعائے محمد حسینی مطالعہ کند خبر است
 کہ امیر چپندہ کار ہا گزیدہ نکند انچین روانہ باشد امیدوارم کہ تو آں کہی کہ چشم
 دل و دستانت روشن تر گرد و کار سے خود پیر کند تو چرا ہاں نہ کتی با تو نیز استعدا
 آں مرگب است والدہ خود میرا دعا خواند بیشتر احوال و عبادت و طاعت
 گذارند عورتے کہ کار مردان کند او مرد سیت بر صورت عورت و اگر مرد
 کار عورتاں سیکند یعنی ہوا پرست باشد او عورت سیت بر صورت مرد بلکہ بہتر از آن

ن چدن

ن چندن

؟ میر

حدیث۔ امیر بہہ دھامے محمد یوسف حسینی مطالبہ کند اذان براور عزیز متوقع است
کہ ہمارہ در عبادت گزارند و با اقارب و عشایر زندگانی کہ باید ہماں کند ہمارا
و شمار ازین جہاں جز عمل نیک بردن چیزے صورتے ندارد۔ **وَاللّٰهُ عَلٰمُ**

مکتوب بیست و سوم

نیر بجانب شیخ زاوہ خوندمیر بعد نقل محذوم زاوہ بزرگ

الْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلِيْمٌ ذُو الْحِكْمَةِ وَالْمَوْلَىٰ۔ مجازی امور بر حسب ارادت خالق الخیو
والشور و جالیست تو بارضا باش یا بسخط بھیج وجہے صورت تحول و تبدل نباشد
انچہ او تعالیٰ خواستہ است رو بناید فرمان از طرف مرید قادر برین جہاد صادر است کہ
تبع بر فرق زتیم تو دم مزن جگر تہد بریم تو آہ مکن دولت را پارہ پارہ کنیم تو از رنگ
در پیشانی میفکن آرسے از غفور رحیم و از غفور کریم ہمیں متوقع و منتظر آمد لے گرفتار
ایں چہ گفت راست کن **عَلِيْمٌ ذُو الْحِكْمَةِ وَالْمَوْلَىٰ** چہ را جز بر آستان

بندگی سر نہادن چہ چارہ باشد۔ بیت

چہ چارہ باشد چارگان در دوترا ۴ جز آنکہ بر سر خاک در تو خوں بازند

آنکہ چکنم آنکہ چکنم نظم

بر گذر زین سر لے نظر و فریب ۴ در شکن زین رباط مردوم خوار

تعبت کا ندرو نخواہی ماند ۴ سال عمرت چہ وہ چہ صد چہ ہزار

خست بردار زین ہر لے کہ هست ۴ بام سوراخ و ابر طوفان بار

ہر کہ از چوب مر کبے سارو ۴ مر کبے آسودہ دال ماندہ سوار

رہ رہا کردہ ازانی گم ۴ عزمانستہ ازانی خوار

دولت آن امدان کہ وادندت ۴ پیشان بنائے جنس استظہار

ن چہ گویم

تہا ترا دولت است یار شد ۛ در جہان خدا سے دولت پار
چوں ترا از تو پاک بستانند ۛ دولت آن دولتت کار انکار
خوند میرد اند طاقیہ لبوں چند گز جامہ کہ بر سر چپیدہ میباشد براسے ترا ارسال
افتادہ آن را بشرط پوشد و رعایتی کہ در ان باب آیدہ است گمہ اردو والتسلیم

مکتوب بست چہارم

بجانب امیر سلیمان کو تو ال ایرج و ملک تلج سلیمان و مولانا پد پریا
فرزند دینی سلطان شہاب دعلے محمد یوسف حسین مطالعہ کند کہ نام دولت
عالی تر و کہ ام نعمت شریف ترازین کہ تو با خدا سے خویش بغرا نعمت بے مزاحمت
آئندہ و روزہ دوست و دشمن و آشتنا و بیگانہ مستغرق باشی اسے بیچارہ تو قدر
فراغت چہ شناسی کشیدہ باشی۔ بیت

بغراغ دل زمانے نظرے بخوبے ۛ بہ ازاں کہ چہر شاہی ہمہ بخوبے
ترا با صحبت مردمان چہ کار ترا با تعلم چہ نسبت انچہ لا بدی دین است و ظن
و نماز سے و بد انچہ ہر نفسے مردم بدان محتاج است بکفایت رسیدہ باقی وقت
غرق بیا و خدا باش آن روز سے کہ بر تو کسے نیاید و تو روسے کسے نہ بینی و کسے روسے
تو نہ بیند بدانکہ ترا معراجست کہ ہم نشیناں حضرت و مقرباں صہیت ازاں
سر تہا برند۔ رباعی

دل در تگ پونڈ نکوشد کہ نشد ۛ جز بر تو فرو نشد نکوشد کہ نشد
گفتی کہ برنج از نکوشد کارت ۛ دیدی کہ نکوشد نکوشد کہ نشد

ن برنجم

مردمان بر نقش جامہ با مید وصال خیال بازی سیکستند ہرگز بتوالد و
تناسل ز سندر شورستان کشت می سازند ہرگز برنخواہند خورد بر آب روان

می نویسند ہرگز بمعنی مراد آشنا نخواہند گشت بابدکار عشق می بازند و وفار چشم
 داشته اند لفظ ازاں سے نخواہند دید یہاں تہیہات - نظم
 برگزین سرے غر و فریب   † در شکن زین رباط مردم خوار
 کلیتہ کا ندر و نخواہی ماند   † سال عمرت چہ وہ چہ صد چہ ہزار
 رخت بردار ازین سرے گمت   † بام سوراخ و ابر طوقاں بار
 ہر کہ از چوب مر کبے سازد   † مرکب آسودہ داں و ماندہ ہوا
 رہ رہا کردہ ازانی گم   † عزندانسہ ازانی خوار
 دولت آن را مداح وادت   † پیش اینکے جس استظہار
 تا ترا دولت است یار نہ   † در جہان خدا سے دولت پار
 چون ترا از تو پاک بستاند   † دولت آن دولت کاراں کار

لہ خرابہ

آں ساعتے کہ خطرہ غیر از خدا در دل تو بود خود را مشرک و بت پرست خانی
 ملک تاج سلیمان خاں زادہ را سلام و دعائے من برسانی و بگوئی شنیدہ ام
 بعد ہفتہ روزے چمپیدہ در مسجد می آئی و ہجوم مردم دنبال تو مبارکت باد۔

بیت

نہ یکے سوس کہ ہر دم ہزار بافوس   † نہ یکے سوس کہ ہر دم ہزار بار بیخ
 والدہ خود را دعائے من برسانی و بگوئی بدال چہ فرمودہ ایم ملازمت کن
 و سپر خویش را دعا کن الہی فرزند ما را بخود مستغرق دار و دل اورا از خطرہ غیر
 حق باز آر۔ مولانا بدرالدین سلیمان دعائے محمد یوسف حسینی مطالعہ کن دانترتق
 و چاشت تہجد و اعابین و فی زوال ملازمت کند و امید فضل من اقلد باد۔

وَاللَّهُ عَلِيمٌ

مکتوب بہت و پنجم

بجانب تاضی برہان الدین ساوی ایچی بسید حسن امیر سلیمان

تقدیم تسلیم۔ از موم تعظیم احوال است۔ برادر وینی مولانا برہان الدین ساوی
 و عامے محمد یوسف عینی بشرط محبت و اعتقاد مطالعہ کردہ کلمہ چند کہ از لمحہ و توق عمل
 نباشد و نکاتے چندہ پیرایہ تحقیق عاری نہ زبان وقت املاک و بضرورت در صحیح
 کتابت افتاد ہر چند کہ پے شکستہ دوم بریدہ است اما انجولانی و محالی عالی
 بحقیقت توان دانست کہ محبت برہ قسمت منقسم می شود محبت عامہ کہ علمائے
 تفسیر و عادیث و استادان فقہ برین متفق اند کہ محبت با خدا عبارت از امتثال
 امور باشد آری عقل ہمیں فرماید و نفس ہمیں فہم برادرین است شہاد قول رابعہ
 عدویہ و انشاء شعر نسبتے دارو۔ شعر

تخصی الہ و انت صرحہ بہ ہذا لعمری فی الفعال بدیع
 لو کان حباً صادقاً لہعتہ ہ الحب لم یحب مطیع

و محبت خاصہ این نیز برہ حصہ نصیبہ می شود محبت افعال و محبت صفات
 و محبت ذات محبت افعال نظارہ ضایع شود کہ چہ اعجاب است و حد و ثبات است
 و چہ حسان و ملاح است کہ مصنوعات او مفید ہر آئینہ صانع نباشد مگر چنین و چنین
 کسے بدیں درستی و راستی نشود تا و جعل کلا لا تشریک لہ نعمت لازمی او
 نبود بضرورت میل بشری و طبع انسانی بحبت او مبتلاے او گردد۔ بہت

ہمہ ظہار و انوار آنسریند ہ نمودار رخ یار آنسریند
 و دیگر محبت صفات کل جمیل من جمال اللہ ان اللہ جمیل حب الجمال
 نور السموات و الارضین مثل نور کونین و کونین و کونین و کونین

نو گوئی

کرده است و دره بری روه رواں نموده است بسیار عجائبن عقلا درین سلسله گرفتار
مانده اند و ازین قید خلاص ایشان نشده آنگه در اسے این حجب و استار می باز دو
در پرده خالصی و مخلوقی می نماید چه کفایتی مثل و شکل کرده است بالغت لطف و جمال
و صفت رحمت و کرم بدین صورت نموده است۔ **اللهم انما سرمدنا**
واهدنا الى سواحه السبيل پس کبار را درین با دیره افتاده است بسیار
روندگان را درین ره پلانا پیدا کرده اند اباحت و الحاد زندقه و انحراف یکے از شعب
این طریق است ازین بلا جز بنیابت پیرنجابتے نباشد **الکلام طویل والطبیعة**
عنه ملول غرض را با شیم۔ سوم محبت اخص خواص است آن محبت ذات مظهر
و مقدس عن کل عیب و نقص باشد این در گرفتار و کردار مردم ابرار و اخراست
در بیان متقل زبان عقل مسل مثل است **لا اخصی ثنائی علیک انک کما انشیت**
حل نفسک اشارتے ازین جمله نموده است **العجز عن المعرفه معرفة روزه**
هم ازین حکایت است **هذا باب مصرع**

ترا حکم چنین دولت تو از بے دولتی غافل

نتیج میدانی که بچه می رود و هیات فیہات پے روی خدمت غول کنن که در تبه
ضلال افندی در شورستان کشت مساز که بر خور دازگر دی بر روی آب روان
معاملتوس که در چه صواب نه منی بر نقش حمام با امید تو والد و تناسل عشق مبارز که هرگز بچی
وصال نرسی۔ دهم و خیال وطن اصیل شمر که بحساب بحقیقت راه نیایی بر ره گذریل
غرقه بر مساز که نظاره بر بیل عبوق نشود جام صبوح را در غرقاب نوح مسیند از که جز
آخر لک الخرق بشا به و نباشد انرض که میرت هست که یک نفسے بر سر موسے
رسی زسے که تویی در نه۔ رباعی

در چه کار بد و در چه مصلحتید ؟ ای فردا مانده کنل یہ مقدار

درجہاں شاہدے و مانسارخ : در قدح جوئے دماہشیار
 آو دریغ باشد کہ ازین جہاں ہد رشوی و نقدے در ذیل خنجر تو بر بستہ نمود
 بلکہ صد ہزار ذریعہ بہ آں ماند کہ یکے را سودے تجارت در سرافنا و سرمایہ گم کرد
 غم درخ میخور دز ہے مرد عزیز حنی مائل ہوشمند کہ اوست۔ غزل
 برگد ز زین سرے غم و فریب : در شکن زین ربا ط مردم خوار
 کلبے کا ندو سخا ہی ماند : سال عمرت چہ وہ چہ صد چہ ہزار
 رخت پروار ازین سرے کہ بہت : بام سوراخ ایرط فساں بار
 رہ رہا کردہ ازانہ گم : عزیزانستہ ازانہ خوار
 ہر کہ از چوب مرکبے سازو : مرکب آسودہ واں و ماندہ آوار
 دولت آں را ہاں کہ وادت : پیش ازانہاںے جنس استنہار
 تا ترا دولت مست یار نہ : در جہان خدا سے دولت بار
 چوں ترا از تو پاک بستانند : دولت آں دولت کار آں کار
 باللہ واللہ ترا روزگار سے در پیش افتد کہ از ہمہ کار ہا و کردار ہاے
 خویش لہیاں باشی زینہا ہزار زینہا ہزار غافل مباش بے غم نشیں یعنی ترا با خدا پود
 چہ زیاں باشد اگر در سلوک این راہ ترا زیانے نماید فردا چنگ تو در دامن من بہ بلای
 چہ بگوئیں حی شود منسور : ہر دو عالم بد و بسا دلکن
 صورت خوب تو ز نسو اوست : باز خوان و بدین معنی بلکہ کن
 عجب ترا این سودا زیاںے کرد کہ شے مائی و ہی تیالی رفتنی زائے و فانی
 بد ہی با خدا سے باشی مقابلہ آں خدا سے ترا باشد آہ صد ہزار ذریعہ۔ بیت
 نہ یک ذریعہ کہ ہر دم ہزار بار و دریغ
 نہ یک فسوس کہ ہر دم ہزار بار فسوس

بیا بیا در آور آہنوز وقت باقی است ترمسم کہ روزے پیش افتد ترا کہ
البتہ از نیچہ ہستی پس آئی و رہا ز است در باں بیکار است لک معزول است
رہ گذر سے عامے کردہ اند مسکین تو محروم ماندہ ار جو کہ مسلمانان البتہ رہ خود گیرند
وہر مقصود بازمانندہ۔ حدیث۔ یحسن اللہ امورہ و حسن اللہ خورہ و لاک سلیمان
و اصحاب دیکر کہ سکنہ آن ولایت اند از ما تسلیات و تحیات بحسب اتفاق
و اعفایا و مطالب کنند چند سخن بر مولانا برہان الدین مہرین و محقق سندہ است
اگرچہ مخاطب مولانا است اما مقصود ما بر عامہ مومنان بسیار است کہ بزرگی
را مخاطب سازند و ہر کہ ہم سنگ و ہم رنگ دوست بد حالت کلام او نیز
داخل باشد و آن کہ خود را بذیل آن بزرگان بر بندد او نیز نصیبہ از قسمت
ایشان بگیرد۔ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ

ن خیرہ

مکتوب بست و ششم

بجانب خواجہ ابراہیم بہر دچی

خواجہ ابراہیم سلام و وصلے محمد یوسف حسین علی استماع کنند ہر کہ تنہا
باشد و تفلیل باکل و مشارب کند بجا صیت این عمل نورے و نارے و صفائی
پیش آید ہرچہ خواجہ بنید درست باشد و ہرچہ در خطرہ او بگذرد موافق
تقدیر بود این عمل موجب آفت کہ مردم ہر جنس محب و معتقد گردند این
نوع در طریقت اہل طلب عورتے ندارد و مقصود و راع من کل و راع است و آل
را جز بصحبت پیرو مرشد نتوان دانست و بجز ارشاد پیر شوق نتوان بدال جا
رسید اگر آن عزیز را مقصدے کہ اعظم المقاصد است و ہمتش بہ آں آوردہ کہ
نوعے بدال جا رسد جز بہ لایمت صحبت و اطاعت و انقیاد شیخ مہربان

ہاں وہاں بیت

در باب اگر تو عالمی بشتاب اگر صاحبی

باشد کہ نتوان یافتن دیگر پنین ایام

الوقت عزیز والعمر قصیر والغضلة من الجنون هیچ معلومت ہست

کہ از چه چیز فارغ و غافل و نبدانی - بیت

در جہاں شاہ سے و ما غافل ؛ در قدر جرمہ و ما ہشیار

باشد کہ آخر العمر ہم این دولت ترا دست دہد - بیت

بدر این دست او دست ؛ پس ازین گوشش ما و حلقہ یار

زیادہ چہ نویسم خود گفتہ اند اگر و غایت کس است یک حرف بس است

طاقیہ کہ بلبوس این ضعیف است بحسب التماس آن عزیز بدست آرنڈہ صحیفہ

ارسال شدہ تجدید و فتو کند طاقیہ را پیش دارد دست بر طاقیہ نہد و در دل

خوش این نقش منقش کند کہ پیر حاضر است و من دست بدست پیر نہادہ بیت

میکنم و عہد کردم با خدا سے خوش و با پیر و با پیر پیر و با مشایخ طبقات رضوان

علیہم اجمعین کہ چشم نگہ دارم و زبان نگہ دارم بر جادہ شرع با شتم ہمچنین قبول

کردم و طاقیہ پوست دہد ازال بر خیز و دو گانہ بگذار و گوید فی بیت اصلی اللہ تعالیٰ

رکعتین و راعا عا سوا اللہ نیست کند و چون دو گانہ گذاردہ باشد باید ہانجا کہ

طاقیہ پوشیدہ ہو و سر بزین آرد بر نیک پیر آنجا حاضر است و خورہ ہا پیش دارد ہر

فقیر سے کہ آن خورہ دہد بہار سیدہ باشد این خیال بازی کہ گفتیم اگر صفائی تھا تا بل حال

شدہ باشد پیرا بشاہدہ میند بعینہ و غیبہ تفاوتے بنو و مصلاکے کہ بر آن نماز گذارہ ام

براں عزیز ارسال شدہ است باید کہ فرائض و نوافل تو ہم براں ادا شو و اما این قدر

بدان و این بیت مرد حال خود ساز - بیت

تاور نہ زنی بہرچہ داری آتش ہرگز نشو و حقیقت عیش تو خوش
 و باید کہ اشراق و چاشت و تہجد و اوابین و فی زوال و تمام اور او شیخ در
 عمل باشد این خود و طیفہ ہمہ طفلان است کہ ہنوز و رال مرتبہ نہ سیدہ اند
 کہ ایشان را طعام بچشانہ ہزار ہزار و در و در ہزار بار اخلص ہر شب بعد از نماز
 فصیح و کسب پارہ کلام اللہ ہر روز داخل اوراد و طیفہ است و پنج سورۃ بعد
 ہر پنج فرایض یکجا سورۃ والسلام۔

مکتوب بست ہفتم

بجانب شیخ خوجن دولت آبادی

برادر دینی مولانا خوجن دعائے محمد حینی مطابق کتب دعا سے از اختیار الدین شامی
 مذکور شنیدہ ام جوئے را با کینزک تا جردل بستگی شد تا جبر حکم غیرت از احتکاط بہرینی
 جس کرد جوان بتلا کہ تیر عشق شگاف دلش او دختہ بود صاحب فراموش شد
 ماور و پدر او ہر دو ستنے کہ ازان اوست تجتس و تفحص حال او مہلتے کرد و طبیب
 از محض او دلیل مادہ مرضی از معدہ او نکرو حکیم از تفرس خویش اشک شافے نہ دید و
 مردے کہ از تسخیر حینے و دیوے و شیطانے ادعائے کند و یواندوش اشفاق
 بر حالتے نکر و ندہمہ با تفاق گفتند کہ در ظاہر و باطن او موجبے برائے این حالت
 نیست و این حالت او جز این معلوم نہی شود سینہ گرمے آہے سردے رنخے زردے
 بے خشکے چشمنے ترے گفتند امرے خارجی را تقصص باید کرد ما درکش بدلداری
 نشستہ اورا ولداری داد و دلاور کرد و سخاں نرم و تر باوے گفت کہ تو ناوہ مہنی از کوہ کی
 ترا بر آورہ ام داسختہ ام شستہ ام چنان کہ ما درال با فرزندان کمند ہر
 خراشے کہ در سینہ تست با من بگوے تا تدبیر و مرہم آں ریش کنم جواں دل یافت

حدیث حادثہ دل خویش و قصہ غصہ جان بر ما در فرو خواند مادرش گفت سہل کارت
 این خونہ کارش تا جرات بہائش زیادت تر بہ ہم اولیٰ تورا ہم بنجام اشتر اگر دند بہر
 ہائے کہ اوراضی شود البستہ غیرت دامن گیر او شد از مہالبت منتفع شد آن
 کیزک نیز بمرض وق افتاد الغرض بن چند روز راضی بہ بیع شد خلق واقارب جوان
 بنظارہ جمع آمدند امر وز آن کیزک می آید این جوان با او چہ معاملہ کند گروخت آن
 جوان بکجبت جمع شدند فجاءت البعت کیے گفت آن فلانہ آمد جوان چشم باز شد
 بہر دو دست اشارت کرد بخصار مجلس بدور باش اشارت کرد کہ از آن اشارت این
 عبارت توان کرد کہ خلوا للبیعی و طریقی حوالہ جمال و جہ جیبی بچوے کہ
 نظرش بطلعت آن کولب در می افتاد بہر دو دست را برسم اعتناق کشادہ داشت
 ہر کس اورا گرفتند بر سینه اش داشتند اورا بہر دو دست گرد آورد و بر سینه کشید
 سینه بسینہ سو ساعت گذشت معشوقہ را از سینه اش برگرفتند آن جوان ہتلا
 جان بجاناں سپردہ بود اکنون ہیچ اندیشہ می آید آن کہ در سرش طلب تجلی خالق
 کل جمیل وہی باشد کمترین ازین بود مہیات - مہیات

داری سر ما و گرنہ دور از بر ما : ما بہ ہستیم تو نداری سر ما

ما کہ دست علی العموم میدہم این دو حساب کار ما نیست ما بخواست ہر
 ارشاد طلب ما ہم صیا و دام بر اسے صید مرغ تیرک فرازیدہ است درین میان
 مصفوری و مسوہ و امثال ایشان در دام او می افتند اورا زیادے قیمت بلکہ
 از نفع ہائی خالی نیست اما مقصود او ہماں مرغ تیرک است - مہیات

چہ بگویند می شوی خسرو - ہر دو عالم بد و مسبا دلکن
 آن کہ جاہ مانع است آن جاہ را و چاہ انگن آن اعتبار دامن گیر است

اعتبار بہبار سپار - مہیات

در یاب اگر تو عاقلی بشتاب اگر صاحب دلی
 باشد کہ نتوان یا نهن دیگر پسین ایام را
 اسے عاقل غافل عقیلہ از قدم و قیمتہ گھیل چکویم ترا اگر حراماں نہ ماں تو
 شدہ است یا ہجران نصیب جاں تو آمدہ است آخر الزماں است اگر در مشرق
 و مغرب و جنوب و شمال مرشد را جو یاں باشی نیابی در ہا بستہ اند شرزک درے
 کشادہ ماندہ است اگر تو انی بچہد چہید اکید بدل اور آواگر نہ روزے باشد
 دست آویزے و پاگریزے نیابی بر در گرداب لادہ منہ و لاہیل الیہ غرقہ مانی
 انچہ حق کردار بود اصدار یافت **والبانی اہل اللہ علیہم السلام وبتاریخہ**
 کہ دست مال ما بود و گاہ گاہے تنشیف آب وضو ہم کردہ شدہ ہر اسے آن عزیز
 ارسال افتاد فرزند مذم مولانا عبد الرحیم سلام و دعا خواند ہر اسے او طاقیہ طبعوس
 فرستادہ شد او شرایط پوشیدن طاقیہ میدانہ پچناں بیوشدہ والسلام

مکتوب بست و ہشتم

بجانب مولانا قطب بدرویا ران دیگر ساکنان ہجرت
 فرزند دینی قطب بدروعاے محمد یوسف حسینی مطالبہ کند مصراع
 عاقل نہ ہر کسرا طھی بلا ہی

ہر چہ جز کار خداے و یاد خداے باشد ہمہ ملا ہی بود بلکہ مناہی چہ گمان
 می بری ہر چہ ترا از خداے بازدارد مناہی باشد یا نہ بہیت
 چہ بگوین می شوی معسرور ہر دو عالم بد و سب اولہ کن
 ہیہات ہیہات در آب رواں معماے منولیس کہ معنی روے صواتی
 رخ نہاید پیروی حنفہ غول کن کہ بتیہ ضلال ہلاک شوی در شورستان کشت مساز